

П/ 73894/ ~10

КРИТИКА

КРИТИКО

ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК
МАРКСИСТСЬКОЇ КРИТИКИ
ТА БІБЛІОГРАФІЇ

1930 ~10

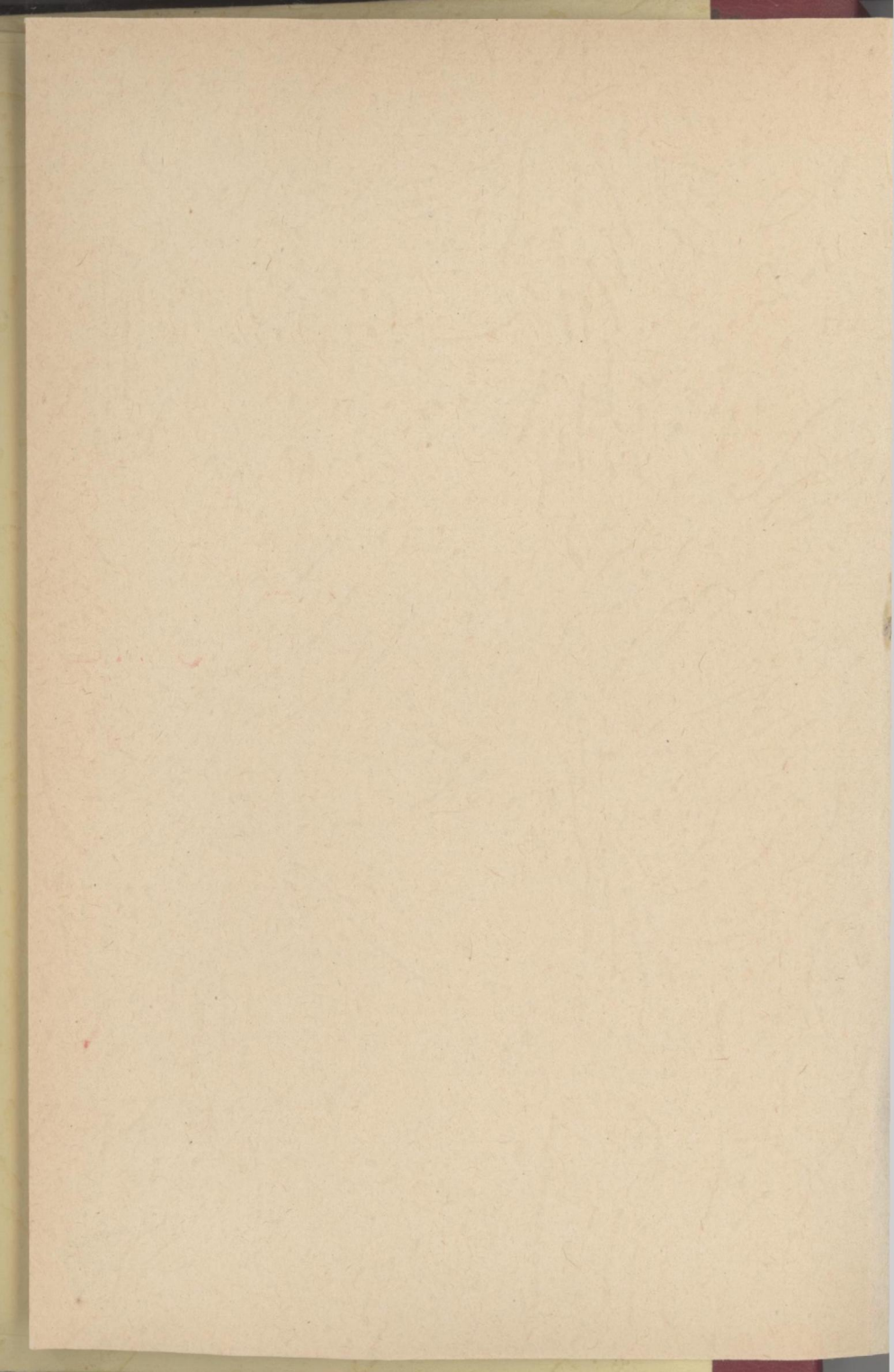
З А Р Е Д А К Ц І Є Ю
Т. Т.: В. Т. ДЕСНЯКА, В. Д. КОРЯКА,
І. Ю. КУЛИКА, Г. Ф. ОВЧАРОВА,
В. Й. СУХИНО-ХОМЕНКА,
Ф. П. ТАРАНА та А. А. ХВИЛІ

10 (33)

ЖОВТЕНЬ

Р. 1930

Е Р Ж А В Н Е
ИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

ВІТАЄМО ВІДВАЖНИХ БОРЦІВ! ПЛЯМУ- ЄМО КАТІВ ТА ЇХНІХ ПРИСЛУЖНИКІВ!

Тривожні вісті — і радісні і сумні — долинають до нас із-за Збруча.

Знов щораз вище підноситься хвиля революційного руху серед робітничо-селянських мас Західньої України. Знов і знов розперезана оскаженіла шляхетська воєнщина силкується затамувати революційне піднесення потоками крові західньо-українських трудящих. Знов і знов ундо-фашистські політики устами своїх „проводирів“ присягаються на вірність дефензиві, настрашені першими загравами революційного руху, тремтячи за свої маєтки, крамнички, парафії, за свої тепленькі місця.

Тисячі змороданого люду вкинуто в в'язниці. Сотні робітників і селян закатовано в панських катівнях. Сплюндровано десятки сіл. Нищатья рештки української культури, української школи на Західній Україні. Шляхетсько-буржуазні сатрапи й держиморди чинять криваву розправу, святкують криваву „перемогу“.

Та не тільки ці трагічні вісті линуць до нас із-за Збруча. Жодні на світі сили нездатні скувати велетня, що прокидається до боротьби. Міцніють лави західньо-українського пролетаріату, що спільно з братнім пролетаріатом польським готується — під лєнінськими прапорами — до вирішальних боїв проти шляхетсько-буржуазної диктатури — за соціальне й національне визволення трудящих усіх націй, що стогнуть під фашистським чоботом. Комуністична партія Західньої України,

зміцнівши й згуртувавшись після розколу, щораз більше зміцнює пролетарський провід над революційним рухом селянства Західньої України. І селянство це — не те, що було десять, п'ять років тому. Воно починає розуміти класове коріння того нелюдського гніту, що його воно терпить. Недарма ж червоний півень, нищачи десятки панських маєтків, щораз частішим стає гостем по фільварках і маєтках „свого“ таки українського поміщицтва, куркульства й попівства...

Революція непереможна; вона йде вперед — через жертви і втрати. Хай живе пролетарська революція! Палке пролетарське привітання відданим борцям, що їх не спинять ні катування, ні в'язниці! Ганьба й прокляття катам та їхнім прислужникам, що надаремно силкуються кривавими розправами спинити хід історії!

* * *

В світлі цих подій величезної ваги набирають справи ідеологічного виховання найширших мас Західньої України, ідеологічного проводу ними. Художнє революційне слово посідає тут не останнє місце. В світлі цих подій особливо відповідальна стає роля того невеличкого покищо загону піонерів революційно-пролетарської літератури на Західній Україні, що згуртувався навколо видавництва „Горно“. Їхнє завдання — нести в найширші маси ідеї пролетарської революції, незламної класової боротьби, в художнє слово втілені, гартувати волю мас до недалеких уже вирішальних боїв. Їхнє завдання — непримиренно протиставити своє, класовим пролетарським змістом насичене, слово лютому сичанню донцових і мала-нюків, отруйливий балаканині тих літературних плазунів, що в міру сил своїх і здатностей служать справі поневолення західньо-українських трудящих, силкуючись затуманити їхню революційну свідомість, приспати їхню волю до боротьби.

Товариші Горнівці! Почесне й велике завдання припало вам. Вище підносьте революційні прапори! Гартуйте бойове пролетарське слово!

Палке пролетарське вам привітання! — і ганьба всім жандарям та лакеям від літератури!

Бойовому штабові світової революційної літератури— ПРИВІТ!

Fervent greeting to the fighting staff of
the international revolutionary literature!

Dem Kampfesstab der internationale revolu-
tionären Literatur einen flammenden Gruss!

Bəjnəlmilel inqilabi ədəbijat dojuş ştabına
— səlam!

ЗА ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНУ ЄДНІСТЬ РЕВО

Світова революційна література є одна з ділянок фронту класової боротьби за міжнародну пролетарську революцію. За СРСР — проти воєнної небезпеки мусить повсякденно боротися революційно-пролетарська література. Зміцнення інтернаціонального зв'язку між революційно-пролетарськими літературами всього світу є одна з передумов їх зростання.—Борімося за масового читача, поглиблюймо літературно-робкоровський рух, виховуймо нові пролетарські літературні кадри, зміцнюймо масову революційну пресу. Пролетарський письменнику! В боротьбі проти буржуазної ідеології піднось свій ідейно-філософський рівень на основі діалектичного матеріалізму!— Без бойової марксистської критики неможлива класова перемога на літературному фронті.—В боротьбі проти буржуазної методології, виборюймо основи творчої платформи революційно-пролетарської літератури Бойове революційно-художнє слово на боротьбу за марксо-ленінські позиції проти буржуазних впливів, проти правої небезпеки.

Die internationale revolutionäre Literatur ist einer der Teilnehmer auf der Front des Klassenkampfes für die proletarische Weltrevolution.— Für die Sowjetunion, gegen die Kriegsgefahr muss unaufhörlich die revolutionäre proletarische Literatur kämpfen.— Die Verstärkung der internationalen Verbindung zwischen den revolutionär-proletarischen Literaturen der ganzen Welt ist eine der Grundbedingungen ihrer Entfaltung.— Zum Kampfe für den Massenleser, für die Vertiefung der literarischen Arbeiterkorrespondentenbewegung, für die Erziehung neuer proletarischer Kaders, für die Verstärkung der revolutionären Massenpresse.— Proletarischer Schriftsteller! Im Kampfe gegen die bürgerliche Ideologie, erhöhe dein philosophisches Ideenniveau auf der Grundlage des dialektischen Materialismus! Ohne die marxistische Kampfeskritik ist der Klassensieg auf der Literaturfront nicht möglich. Im Kampfe gegen die bürgerliche Methodologie, werden wir die Grundlagen der schöpferischen Plattform der revolutionären proletarischen Literatur schaffen! Das revolutionäre künstlerische Kampfeswort zum Kampfe für die marxistisch-leninistischen Positionen, gegen die bürgerlichen Strömungen, gegen die rechte Gefahr!

ХАЙ ЖИВЕ СВІТОВА РЕВОЛЮЦІЙ

ЛЮЩІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ВСЬОГО СВІТУ!

International revolutionary literature is part of the front of the class struggle for international proletarian literature.— Revolutionary proletarian literature must resolutely struggle for the Union of the Soviet Socialist Republics and against the danger of war.— The strengthening of the international union between the revolutionary proletarian literatures of the whole world is the condition of their further development.— Let us struggle for the mass reader, increase the literary movement of the worker - correspondents, prepare new proletarian literary cadres and strengthen the mass revolutionary press! — Proletarian writer! In the struggle against bourgeois ideology you must raise your and philosophical development on the basis of dialectical materialism! The class victory the literary on front is impossible without the fighting marxist criticism. Struggling against the bourgeois methodology we must create the basis of the creative platform of the revolutionary proletarian literature! The fighting revolutionary artistical word must participate in the struggle for the marxo - leninist platform against the bourgeois influences and the right danger!

Bəjnəlməl inqilabi ədəbiyat—bütün donija inqilabi içün sinfi mobareze cəbhəsinin kit'alarından biri dir. Pralitarların inqilabi ədəbiyatı—şuralar ittifaq cəmhuriyəti (SRSR) içün hərbi ehtarə qarşı gürəşdə dünməjəkdir. Bütün donija prolitarlarının inqilabi ədəbiyatı arasında bəjnəlməl rəbatı artdıru—onu tərəqqi ətdirən vasitələrin biridir. Omumi oqu, ədəbi möhbirliyi derinləşdiru, jengi ədiblər jətişdiru, omumi və əctima'i inqilabi matbuat artdıru yolunda çalışmalidir. Pralitarlar jazicisi! Burzuazija idijalozisina qarşı mobarezedə fəlsəfi əfkarini ləhcəvi materijalizma əsasında tərəqqi ətdir! Marks göstərən yol ələ tənqid etmədə məcəhədsiz ədəbiyat cəbhəsində sinfi galibijət mömkün dejidir. Burzuazija metodolozisina qarşı möharəzədə inqilabi prolitarlar ədəbiyatına əməli platforma əsasları vecüdə gətirəcəkdir. Marksizma və ləninizma pazisijasini möhafəzə gürəşində, burzuazija təsiratına və sağ ehtarə qarşı möbarezedə bizdən bədi'i və kat'i sözl!

НО-ПРОЛЕТАРСЬКА ЛІТЕРАТУРА!

Невпинне розгортання соціалістичного будівництва в першій у світі робітничо-селянській державі — Союзі Радянських Соціалістичних Республік; жорстока економічна криза, прискорений процес фашизації, зростання воєнної небезпеки, потужний революційний рух колоніальних народів і бурхливе зростання революційної активності пролетаріату в країнах буржуазної диктатури, — під ознакою цих основних факторів збирається харківський пленум МБРА. Під ознакою цих факторів має проходити вся його робота.

З часу першої конференції (1927) минуло три роки, три роки невпинної боротьби й зростання. За цей час сталося не мало змін: не один із тих, що недавно декларували свою вірність революції, одверто зрадив її, перейшовши в табір класового ворога, або плутаються між двома класовими таборами, щораз більше втрачаючи ґрунт під ногами. Революція переможно простує вперед, ламаються перепони, відкидаючи баляст — усіх тих, хто не встигає, хто не всілі йти крок у крок з революційними масами. Натомість із цих мас виростають щораз численніші молоді творчі кадри, зміцнюючи лави світової революційно-пролетарської літератури.

За ці три роки маємо значні досягнення на фронті світової революційно-пролетарської літератури, — і тут МБРА належить визначна й почесна роля. Чимало зміцніли наші літературні кадри. Чимало зросла революційно-класова свідомість цих кадрів. Міцніють інтернаціональні зв'язки у світовій революційній пролетарській літературі. Зростає масовий читач, щораз вищі вимоги перед нею ставлячи. Міжнародній революційно-пролетарський літературний рух піднісся на вищий ступінь розвитку.

Та не можна не визнати, що весь цей розвиток, це зростання й досі відстають від темпів розвитку революційного руху пролетаріату. Світова революційно-пролетарська література, ще не досить повно й вчасно відбиває найактуальніші

проблеми міжнародної революції. Світова революційна пролетарська література — і кількісно і якісно — ще не задовольняє повно потреб масового пролетарського, взагалі трудящого читача, що його класова свідомість, його культурно-політичні потреби день по дневі зростають. Перебороти це відставання, остаточно включитися в загальний фронт міжнародної класової боротьби за остаточної перемогу пролетаріату, піднятися на рівень основних проблем цієї боротьби — таке основне завдання стоїть на сьогодні перед світовою революційно-пролетарською літературою. Питання про шляхи, методи й форми реалізації цього основного завдання — це питання і має якнайповніше, найгрутовніше розв'язати харківський пленум МБРА. Це питання конкретизується в цілому ряді частковіших проблем, що так чи так, а мають стояти в центрі уваги пленуму, і що з них тут можна відзначити лише деякі.

Загострюється й глибока криза світового капіталізму. Гарячково шукаючи виходу, маскуючись „роззброювальною“ балаканиною, світова буржуазія шалено готується до війни; світова буржуазія нишком збирає сили, готуючи напад на першу в світі державу робітників і селян — на Союз Радянських Соціалістичних Республік. Боротися під прапорами Комінтерну проти воєнної небезпеки, проти спроб буржуазії зірвати будівництво соціалізму в СРСР, мобілізувати художнім, публіцистичним словом найширші маси на цю боротьбу — це одне з найперших завдань міжнародної революційно-пролетарської літератури, і це питання мусить бути одним із найперших в порядку денному пленуму МБРА.

В світлі завдання — створити міжнародний революційний фронт — особливо актуально стає проблема щонайбільшого зміцнення інтернаціональних зв'язків між революційно-пролетарськими літературами окремих країн, організація поглибленого спільного вивчення, планомірного обміну досвідом боротьби, обміну найкращими зразками тих чи тих літератур. Спроба групи західно-українських революційно-пролетарських письменників „Горно“ (див. № 9 „Вікон“ за цей рік) є один з перших вданих кроків у цьому напрямі. Поставити справу такого планомірного інтернаціонального обміну на твердий ґрунт — піднести її на належну височінь, закласти підвалини дійсно єдиного згуртованого і загартованого фронту міжнародної революційно-пролетарської літератури — є одне з основних завдань нинішнього пленуму МБРА.

Одне з бойових гасел світової революційно-пролетарської літератури на сьогодні є гасло „масовизації“ налагодження найшлішніших зв'язків з найширшими колами пролетарського читачівства, втягування його до найактивнішої участі в літературному процесі, як свідомого своїх завдань і потреб класу.

сового суб'єкта. Численне робкорство, що зростає інтенсивно не лише в СРСР, а й за межами його, стає за один з основних резервуарів, з якого має черпати революційно-пролетарська література нові й нові сили. Треба належно організувати літературно-робкорівський рух, визначити методи керівництва ним; треба широко запроваджувати найрізніші форми зв'язку, обопільного шефства між революційними письменниками і гуртками літературних початківців із робкорства. Основні принципи всієї цієї роботи, відповідно до конкретних умов тих чи тих країн, має визначити пленум МБРА.

Одна з найслабших ланок фронту міжнародної революційно-пролетарської літератури — в межах капіталістичних країн — є преса. Вона на сьогодні ще далеко не задовольняє основних потреб масового пролетарського читача; розвивається в умовах буржуазної диктатури, цензурних утисків поліцейського режиму, фашистських погромів, — вона ще не зміцніла матеріяльно й організаційно, незрідка в окремих країнах зазнаючи криз. Треба докласти всіх зусиль, щоб максимально забезпечити зміцнення й зростання революційно-міжнародної преси; і цього актуального завдання ніяк не може обминути нинішній пленум МБРА.

Одна з важливих проблем розвитку міжнародної революційної пролетарської літератури є проблема належного ідейно-політичного, філософського виховання письменницьких кадрів. Невпинне зростання класової свідомості пролетаріату, щораз складніші умови, в яких його боротьба проти буржуазії точиться, потреба протиставити всій складній буржуазній системі ідеологічного впливу на маси свою чітко вироблену систему пролетарського світогляду і світосприймання, в літературну продукцію втіленого, — все це вимагає від революційно-пролетарського письменника всіма силами підносити свій ідейно-політичний філософський рівень на основі наукового світогляду робітничої класи — діалектичного матеріалізму. Про належну організацію такої поглибленої роботи мусить, зокрема, подбати МБРА.

З цим питанням безпосередньо зв'язане питання про кадри бойової марксистської критики. Рівень цієї критики, більш-менш задовільний в СРСР, — в країнах буржуазної диктатури ще надто недостатній, кадри цієї критики надто нечисленні, досягнення її — надто невеликі, порівняно з тими завданнями, які перед нею на сьогодні стоять. Дійти рішучого зламу щодо цього, максимально поглибити роботу над організацією й вихованням кадрів бойової витриманої марксистської критики — це першочерговий обов'язок усієї революційно-пролетарської літератури; ініціатива в цій справі має належати, зокрема, й пленумові МБРА.

Нарешті, перед пленумом стоятиме ряд питань суто творчого порядку. Останніми роками в широких колах пролетарських письменників, критиків, літературознавців — у Радянському Союзі й за межами його — точаться запальні дискусії про творчу методу пролетарської літератури. Хоч дискусія ця далека ще від закінчення, проте вже виразно намітилися певні художньо-методологічні межі, вихід за які є принципово неприпустимий для пролетарського письменника; намітився той художньо-методологічний мінімум, що є обов'язковий для кожного пролетарського письменника. Пленум МБРА мусить сказати в цій справі своє авторитетне слово; пленум має намітити основні принципи творчої платформи революційно-пролетарської літератури, — платформи досить широкої, щоб забезпечити справжню волю творчих шукань, творчого змагання, але досить „вузьку“, щоб рішучо відбити спроби проводити під маркою „шукань“ еклектику, некритичне наслідування буржуазної літератури й т. д.

Цим, певна річ, не вичерпуються питання, що їх розглядатиме харківський пленум МБРА. Всі ці питання він має розв'язувати на основі марксо-ленінської науки, на засадах непримиренної класової боротьби, боротьби проти опортунізму, всіх відтінків і типів — і проти „лівих“ його модифікацій. Під гаслами боротьби проти спроб буржуазії впливати на окремі, менш стійкі, ланки міжнародного революційного літературного фронту, під гаслами боротьби проти правої небезпеки, яка в своєрідних формах і в літературі виявляється та яка і тут становить основну небезпеку, — під цими гаслами має проходити вся робота пленуму МБРА. Тільки в цій боротьбі міцнітиме фронт світової революційної пролетарської літератури — одної з відповідальних ділянок фронту боротьби міжнародного пролетаріату й усіх трудящих проти буржуазної диктатури.

Хай живе МБРА — бойовий штаб світової революційно-пролетарської літератури!

Хай живе міжнародня революційно-пролетарська література — один з передових загонів у боротьбі за світовий Жовтень!

Хай живе світова пролетарська революція!

НА ПОЧАТКОВІ НОВОГО ЕТАПУ

А. СЕЛІВАНОВСЬКИЙ

Хоч іще досі далеко не переборена національна роз'єднаність окремих літератур народів СРСР, хоч далеко не зломлені і великодержавний шовінізм, і місцевий націоналізм, — досвід кожної з цих літератур чимраз більше стає загальним надбанням письменників усього Союзу. Ще дуже міцні є великодержавно-русотяпські настрої, пансько-зневажливе ставлення значних груп руських письменників до літератури інших народів СРСР. Ще міцний є й місцевий шовінізм, що протиставить розвиток даної національної літератури інтернаціональному співробітництву в розгортанні культурної революції. По таких поглядах і настроях треба рішучо вдарити — особливо по великодержавництву. Але разом із тим тільки сліпий не бачить, що всупереч прагненням шовіністів усіх мастей і відтінків життя ламає рямці національної обмеженості. І мова тут не тільки про пролетарську літературу, що перша налагодила інтернаціональні зв'язки і перша створила свою все-союзну організацію. Мова також і про літературу, що репрезентує інші соціальні групи. І в цьому ще один доказ потреби рішучо активізувати роботу ВОАПП.

Не випадково гасла хвильовизму (в тому числі і гасло „курс на Європу“) своєрідно були інтерпретовані серед письменників інших народів Радянського Союзу — азіатського месіанізму в Казакстані (Сейфулін), орієнтації на буржуазну Турцію — в окремих письменницьких групах в Азербайджані, орієнтації на буржуазну Фінляндію серед окремих письменників, удмуртів (вотяків). Не випадково й руський конструктивізм якраз тоді, коли оголилися його реакційні тенденції, знайшов відгук і підтримку в українській групі Поліщука і в тюркських конструктивістів. Не випадково, нарешті, саме останніми роками білоруські націонал-демократи із групи „Узвышша“ і частково із групи „Полымя“ пробували створити свою агентуру за межами Білорусі і, зокрема, в Москві й Ленінграді. Хоч які є різноманітні й специфічні умови розвитку літератур народів СРСР, основні соціальні процеси в цих літературах підлягають загальній закономірності розгортання класової боротьби в нашій країні.

Зрозуміло, що й серед пролетарської літератури останнім часом зміцніли інтернаціональні зв'язки. В лавах РАПП нині точиться гаряча боротьба у творчих (та й не тільки творчих) питаннях. Напостовське керівництво РАПП, що його підтримує величезна більшість організацій, гостро атакував так званий „бльо́к“, що склався з колишніх учнів проф. Переверзева і колишньої „лівої“ РАПП'івської опозиції. Діяльність „бльоку“

активно підтримують деякі, хоч і незначні, групи в деяких ланках ВОАППівських організацій у Союзних Республіках. Більше навіть: нещодавно „Литературная Газета“ в Москві, що була одного часу фракційним органом бльоку, недвозначно заговрала з українською групою „Пролітфронт“, що, як відомо, не є член ВОАПП. З другого боку основне ядро пролетарської літератури — РАПП, — обстоюючи генеральну лінію і виступаючи з прапорами напостовства, спирається на підтримку основної маси пролетарських письменників усього Радянського Союзу. З цього погляду показова є опублікована нещодавно в „Литературной Газете“ резолюція активу грузинської АПП. Основне гасло цієї резолюції є гасло напостовства, як всесоюзна, випробуваної самим життям, течії, що стоїть на чолі пролетарського літературного руху, на його шляху до завоювання гегемонії.

Загальне загострення класової боротьби в країні, що відбувається на основі успішного соціалістичного наступу пролетаріату, призводить до глибокої класової диференціації на літературному фронті в усіх його національних загонах. Критика не раз проводила паралель між історією з Пильняком і Замятіним та участю окремих українських літераторів у СБУ. Класово-ворожі пролетаріатові сили в літературі активізуються, набагато зросла їхня викрутність, їхнє маскування. Найглибшої кризи зазнає чимала частина попутницької літератури. У специфічних труднощах відбувається процес перетворення лівого крила попутництва на загін надійних спільників пролетаріату, одночасно гостріше виявляється тиск буржуазної й дрібно-буржуазної ідеології на окремі ланки селянської і навіть пролетарської літератури.

До складу ВОАПП входять не тільки пролетарські письменники культурних передових народів СРСР. ВОАПП є школа комунізму для чималої частини селянських письменників і навіть попутників відносно культурно відсталих народів, прикладом тих, що мають своє письменство лише після Жовтневої революції. Тепер явний буржуазний лібералізм і нехтування основ літературної політики партії виявляють ті, хто пробує творити загальнонаціональні об'єднання письменників. Такі спроби ще й сьогодні спостерігаємо в окремих республіках Середньої Азії. Так, в Туркменістані створено Всетуркменське Літературне Товариство. Такі самі спроби маємо в Узбекистані і т. д. Але скрізь (в тому числі в Туркменістані і в Узбекистані) ростуть молоді кадри революційно-селянських і пролетарських письменників; вони протиставляють національному принципіві єднання принцип класовий, гаслу єдиного національного фронту літератури гасло консолідації сил пролетарської і революційної літератури.

До складу ВОАПП входять єдині письменницькі організації, що створилися кілька років тому і що в них керівна роля належить пролетарському ядру. Через класову недиференційованість окремих літератур деякі з цих організацій об'єднали в собі всіх письменників даного народу. Але такий тип організації навіть — для культурно найвідсталіших країн є вже перейдений ступінь. В Чувашії, в Удмуртському краї т. д. — скрізь відгалужуються від таких єдиних організацій право-попутницькі, а іноді й одверто буржуазні сили, що звичайно виступають під прапорами войновничого націоналізму. І коли для ВОАПП реконструктивний період — це є етап збирання і гуртування пролетарських сил, то з другого боку — в цей самий період й одходять од ВОАПП — і його союзних організацій окремі письменники, й цілі групи. І не всякий, хто міг називатися пролетарським письменником (і революційним попутником, і селянським письменником) за відбудовного періоду, залишається ним на новому етапі соціалістичної революції за доби викорінення рештків капіталізму в нашій країні.

Загалом беручи, основна літературно-політична лінія ВОАПП, як показала практика, була вірна, вона найбільше відповідала партійній лінії в художній літературі. Наприкінці минулого року партійно-суспільна думка визначила ВОАПП, як основну організацію пролетарських письменників, що на неї насамперед спирається і що її насамперед підтримує партія. Але становище, що його здобула ВОАПП, багато до дечого зобов'язує. Воно зобов'язує найширше розгортати більшовицьку самокритику, рішучо боротися за перебудовання метод роботи, переборювати відставання пролетарської літератури від життя, виправляти припущені помилки, правильно розуміти основні небезпеки, що повстають перед пролетарським літературним рухом.

Така — основна — небезпека на сьогодні є права небезпека. Ми розуміємо під правою небезпекою в нашому рухові такі явища, як примиренство до чужих і ворожих пролетаріатові тенденцій і фактів у літературі, як нерозуміння ведущої ролі пролетарської літератури, стирання класових меж поміж нею й іншими літературними загонами, тенденції куркульського, міщансько-обивательського формалістичного переродження, льокайське ставлення до культурної спадщини колишніх панівних клас, академічне замикання в колі вузько-літературних інтересів і відхід від великих завдань, що їх поставили перед пролетарським письменником партія й класа, і т. д. Само собою зрозуміло, що ми говоримо про праву й „ліву“ небезпеку лише в межах пролетарського літературного руху і що термін „права небезпека“ не можна застосувати, прикладом, до буржуазно-куркульської літератури.

Одночасно поняття правої небезпеки охоплює всі галузі діяльності пролетарських письменників,— не тільки літературно-політичну й організаційну, а також і творчу. Було б величезною вульгаризацією марксизму і відродженням „шулятиковщини“, коли б усю сукупність творчих прямувань, творчих особливостей, творчих положень, творчих платформ, виводити безпосередньо з економіки, з політики. Класове коріння боротьби різних творчих прямувань викривається лише кінцець-кінцем. Але ми не можемо забувати про те, що це „кінцець-кінцем“ об'єктивно існує, і що питання літературної політики не є відмежовані китайським муром від безпосередньо творчих питань.

Коріння правої небезпеки в нашій русі—в загальному соціальному оточенні пролетарської літератури, в тисненні на неї різних класових прошарків, в соціальній неоднорідності нашої організації, в тому, що є в ній певне число селянських письменників і революційних попутників, які лише переходять і ще не перейшли цілком на рейки пролетарської ідеології, нарешті—в специфіці літературної, теоретичної й творчої роботи, де дуже дається в знаки недостатня розробленість марксистської теорії літературознавства і творчого процесу та недостатня загартованість діалектико-матеріалістичного світогляду чималих кадрів пролетарських письменників.

Труднощі не тільки в тому, що в нас є укінчені конкретні носії правого опортунізму, що в окремих ланках ВОАПП складається укінчено-опортуністична система поглядів. Такі конкретні носії є, але справа не тільки в них. Права небезпека є плазуща небезпека, виявляючись незрідка там, де її найменше можна було б сподіватися.

Поширений Секретаріят ВОАПП у травні 1930 року ухвалив на доповідь Азербайджанської АПП розгорнену резолюцію, де відзначив різкий ухил праворуч серед керівництва цієї Асоціації, цілу серію конкретних фактів виявів правої небезпеки. Безперечно, Азербайджанська Асоціація, в багатьох випадках йшовши на повіді дрібнобуржуазних ідеологів, виявивши примиренство до ряду класово-ворожих літературних тенденцій у тюркській літературі,— ця Асоціація найяскравіше характеризує значення і розміри правої небезпеки у ВОАПП. Така небезпека є і в інших організаціях. Хіба не є серйозне застереження для нас розкрита нещодавно підпільна реакційна: „сімка“ („Джигідян“) в татарській і башкирській пролетарських літературах? Нещодавно Секретаріят РАПП опублікував великого листа в літературно-політичних справах, де порядком самокритики викрив ряд правих помилок, що їх припустили і окремі керівники РАПП і його керівництво в цілому. Були серйозні праві помилки, хоч загальна лінія й була

вірна. В тій таки РАПП спостерігаємо останнього часу такі вияви правої небезпеки, як міщансько-обивательське переродження окремих пролетарських письменників, часткове відродження „перевальських“ гасел „соціалістичного гуманізму“, як примиренство до меншовистської теорії Переверзева, і більше навіть,— рабське наслідування її. Аналогічні факти можна навести із практики України, Білорусі, Грузії, Вірменії.

Вимагаючи підсилити вогонь праворуч, ми не можемо, звичайно, ніякої мірою послаблювати нашу боротьбу з „лівою“ небезпекою, надто що „ліві“ закрути в літературі чимраз виразніше змикаються з одверто-правим опортунізмом. Це наочно виявляє діяльність безпринципного, так званого „бльоку“ РАПП, що об'єднує між іншим і конкретних носіїв і правих, і „лівих“ ухилів та закрутів у пролетарському літературному рухові. Під „лівою“ машкарою частенько виступають праві опортуністи, а незрідка і зовсім непролетарські групи. „Нова Генерація“, прикладом, або Поліщуківський „Авангард“ на Україні стояли на страшенно „лівих“ позиціях,— аж поки виявилась дрібнобуржуазна суть першого і реакційно-обивательська суть другого угруповання.

Треба також мати на увазі, що в деяких Союзних Республіках явно непролетарські письменницькі групи виступають під маркою пролетарських. Руська група конструктивістів не від того, щоб здекларувати себе, як пролетарську. Білоруська група „Узвышша“, що в своїй більшості була нещодавно за підпору буржуазного націонал-демократизму, відмежувавшись від своїх попередніх помилок, того ж таки дня заявила про свою приналежність до пролетарської літератури. Група Хвильового періоду існування „Валпiте“, цебто в період найбільшого розквіту антипролетарської суті так званого хвильовизму,— теж заявляла, що вона належить до пролетарської літератури. В окремих випадках таке маскуванню було несвідоме, воно впливало з нерозуміння суті пролетарської літератури, із бажання перестрибнути через закономірні етапи переходу революційних попутників на рейки пролетарської літератури. Але в інших випадках — це було свідоме маскуванню, свідоме мімікрія, свідоме пристосування. ВОАПП мусить всіляко по-товариському допомагати близьким до пролетаріату письменникам і попутницьким письменницьким групам, він мусить уважно ставитися до найближчих пролетаріатові революційних письменників, що є в рядах ВОАПП, відповідно на них впливаючи і перевиховуючи їх; але ВОАПП мусить пам'ятати про основні принципи нашого руху, передусім — про його класовість.

На якому етапі перебуває нині ВОАПП? Перший етап роботи над створенням всесоюзного об'єднання пролетарських

письменників закінчився першим всесоюзним з'їздом у травні 1928 року. Цей етап характеризувався початковими, неоформленими, недоведеними до кінця спробами зібрати інтернаціональні сили пролетарської літератури. Колишня ВАПП не була, суттю, укінчена всесоюзна організація. Досить сказати, що до неї не входили пролетарські письменники України. На всесоюзному з'їзді створено ВОАПП, куди, як рівноправні члени, увійшли організації пролетарських письменників Союзних Республік. Цим розпочався другий етап. Він характеризується тим, що створена на з'їзді всесоюзна організація складалася фактично із незв'язаних між собою союзних організацій і що керівні органи ВОАПП виконували (та ще й кепсько) лише функції інформаційного бюро. Останніми двома роками відбулося внутрішнє зміцнення окремих республіканських організацій. Одночасно творилися передумови для третього етапу, в який ми оце вступаємо: міцніли — великою мірою поза керівними органами ВОАПП — інтернаціональні зв'язки пролетарської літератури. З цим зміцненням зв'язаний розгром шовіністичних поглядів і настроїв, що їх носії неприхильно і недовірко ставилися до самого принципу всесоюзної організації, вбачаючи в ній не що інше, як спробу „Москви“ придушити розвиток національної літератури, і в кращому разі намагаючись обмежити функції ВОАПП функціями скриньки для листів. Нині, по всіх ланках ВОАПП такі настрої не мають ніякої підтримки. Навпаки, для всіх безперечне є, що ВОАПП мусить стати справжнім штабом соціалістичного наступу пролетаріату на всесоюзному літературному фронті. Досвід боротьби й роботи кожного з національних загонів пролетарської літератури, мусить нині чимраз більше ставати загальним надбанням усього ВОАПП. Це стосується передусім до літературно-політичної лінії нашої організації. Спроба РАПП'івського „бльоку“ розпочати фракційну роботу, що її заборонив всесоюзний з'їзд пролетарських письменників, зазнала критики й слушної відсічі від усього ВОАПП. Найближчим часом до Баку виїжджає особлива комісія ВОАПП, щоб, обслідувати Азербайджанську Асоціацію. Бакинський досвід треба буде ступнево поширити й на всі інші літературні організації, що входять до ВОАПП. Єдність літературно-політичної лінії є обов'язкова умова зміцнення ВОАПП.

Особливість нового етапу роботи ВОАПП полягає також і в тому, що ВОАПП ступнево усвідомлює себе, як певна творча єдність, хоч усередині цієї єдності змагаються між собою різноманітні творчі угруповання. Приналежність даної письменницької

групи до пролетарської літератури визначається на сьогодні не тільки літературно-політичною лінією цієї групи, а також її творчими позиціями. ВОАПП зовсім не є механічна сума будь-яких творчих напрямків. Є певний обов'язковий для всіх творчий мінімум, що визначається діалектико-матеріалістичним світоглядом і творчою метою. Цей принцип не має нічого спільного з принципом підрівнювання творчості всіх пролетарських письменників „під один гребінець“. Навпаки, одна з його умов — це величезна різноманітність творчих особливостей, максимальне змагання творчих угруповань, — але конче у відзначених допіру межах. Творча метода пролетарської літератури ще не вироблена; але, безперечно, є ряд шляхів до неї, для пролетарської літератури неприйнятних. В наших лавах не може бути творчих угруповань, що обстоюють, прикладом, позиції воронщини, переверзевщини, лефовщини.

Ставлячи творчі проблеми, розгортаючи творчу дискусію у всесоюзному масштабі (а це є одне з найважливіших завдань ВОАПП), треба зважувати специфічні особливості окремих національних загонів пролетарської літератури, різноманітність етапів, що на них вони перебувають у своєму рухові до здійснення гегемонії, до вироблення стилю пролетарської літератури. Багато де в чому по-різному виглядають творчі проблеми в українських, татарських, казаських, киргизьких тощо письменників. Та разом із тим загальні принципи засновки постави цих творчих проблем у всіх цих письменників мусять бути спільні, бо вони (ці засновки), випливають із світогляду й методи діалектичного матеріалізму*.

Творча дискусія у ВОАПП буде розгортатися на базі творчого досвіду різних національних літератур; і тут треба не спинятися на вже перейдених етапах творчої дискусії на гаслах, що, виростаючи із практики пролетарського літературного руху, свого часу були історично правильні, а тепер є зняті новим етапом творчої дискусії.

Іншими словами, на порядку денному стоїть питання про здійснення не тільки літературно-політичної, а й творчої єдності пролетарської літератури Радянського Союзу. І це є особливо конечне тим, що пролетарська література в цілому протистоїть усім іншим загонам радянської літератури, як особливий класовий загін, який

* Характерне є те, що таку спільність основних засновків творчої дискусії маємо і в міжнародному масштабі. На одному з останніх Секретаріатів РАПП т. Л. Ренн, представник німецької спілки пролетписменників („Бунд“) заявив, що „Бунд“ солідаризується з більшістю РАПП'у у творчих питаннях і що в „Бунді“ свого часу була розбита нині опозиція, аналогічна творчим настановленням РАПП'івському „б'юро“.

має свої творчі особливості, як творча школа в широкому розумінні цього слова, як загін, покликаний бути не тільки громадським, а й творчим передовим загоном для всієї радянської літератури.

Передусім це стосується до літератури революційно-селянської, як найближчого до пролетарської літератури загону. Останнього часу ясно виявилися дві тенденції в поставі питання про селянську літературу. З одного боку, селянську літературу визначали, як літературу поспіль дрібнобуржуазну; до її складу дехто, як от, прикладом Вяч. Полонський, включав і куркульських письменників; між цією літературою і літературою пролетарською знищувано, отже, всілякі мости. З другого боку, серед окремих представників селянської літератури — і „Всероссийского общества крестьянских писателей“ і українського „Плугу“ — маємо тенденцію стерти межі поміж пролетарською і селянською літературою, нерозуміння труднощів і суперечностей переходу селянського письменника на рейки пролетарської ідеології, нерозуміння потреби провадити глибоку й тривалу роботу над його перевихованням. На пленумі Ради ВОАПП стоятиме спеціальна доповідь про селянську літературу; і це має тим більше значення, що до складу ВОАПП входять чималі групи селянських письменників, особливо з відносно-відсталих республік. Як правило, пролетарські письменницькі об'єднання непропорційно мало віддають уваги селянській літературі. Це є одне з найдошкульніших місць усій роботи ВОАПП. Тут треба добитися рішучого зламу.

Чи спромігся ВОАПП об'єднати всі сили пролетарської літератури СРСР? Цілком — і ще не спромігся. Донині поза ВОАПП залишаються пролетарські письменницькі групи середньої Азії; досі окремі групи пролетарських письменників залишаються в рядах організацій, що не входять до ВОАПП. Останнього часу ВОАПП мав від ряду таких об'єднань заяви про бажання їхнє вступити до ВОАПП. Ці питання ВОАПП буде розв'язувати, ці заяви він буде розглядати, виходячи з справжньої класової суті даної організації на основі непохитності принципу єдиної організації в кожній Союзній Республіці. Винятки щодо цього, було припущено тільки для „Кузниці“ в РСФРР і для „Молодняка“ на Україні. Для цього були достатні підстави. Але ВОАПП завжди додержував принципу єдності письменницьких пролетарських організацій в масштабі кожної республіки. В РСФРР цей принцип буде, очевидно, найближчим часом здійснено: „Кузниця“ заявила про свою згоду розпустити все-союзну організацію „Кузниці“ і передати свої місцеві групи до РАПП і ВУСПП на основі визнання правильності їхньої

(РАПП і ВУСПП) літературно-політичної лінії. Настигло питання і про об'єднання ВУСПП у і „Молодняка“. На травневому Секретаріаті ВОАПП обидві ці організації однодушно заявили, що таке об'єднання є бажане й потрібне. Отже, питання треба розв'язувати не принципово, а практично.

Керівні органи ВОАПП працювали кепсько. Одна з причин — у тому, що до повсякденної їхньої роботи не були притягнені товариші з основних республіканських організацій. Але становище на літературному фронті не таке, щоб можна було гаяти час. На ВОАПП лежить величезна відповідальність перед міжнародною революційною літературою, перед усією пролетарською й партійною суспільністю. Слабкість всесоюзної роботи ВОАПП є гальмо на шляхах соціалістичного наступу пролетаріату в літературі, на шляхах більшовизації пролетарської літератури. Це гальмо треба знищити.

Обернути ВОАПП на справжній генеральний штаб пролетарської літератури СРСР — ось наше найперше завдання. Всяке найменше загаяння було б непростенне.

ЯСНІСТЬ НАСАМПЕРЕД!*

А. БЕНЬКОВИЧ

Мова тут не про простоту, а саме про ясність. Ми бо не можемо скаритись на брак простоти в тих, з ким ми оцією статтею дискутуємо. Навпаки, ми спробуємо довести, що їхні погляди — аж надто прості, що в цих поглядах є навіть „свята простота“, ота сама свята простота, що її, за звичаєм, не спростовують... Порушимо на цей раз звичай, бо й „свята простота“ силкується виступити в ролі незвичайній.

Чого нема в розглядуваному комплексі поглядів, так це ясности й послідовности. Інакше й не могло бути. Фалшиві ідеї не люблять ясности, як сови світла денного.

* * *

Стаття К. Давида „Ризикований дебют“ („Молодняк“ 1930, № 6) сама собою є прекрасний зразок невиправданої претенсійности. Всі ознаки цього наявні: за густим туманом зовнішньої вчености боязливо ховається якась кудя думка; брак справжніх знаннів компенсується термінологічною еквілібристикою; в довгелезних періодах викладені таємничі крути-головки, ключем до яких володіє лише автор; і все це виго-лошується бундючним тоном оракула. Провідну думку статті —

* Стаття дискусійна. — Ред.

цю „синю птицу“ нам, принаймні, так і не пощастило вхопити. Загальне враження таке: найбільше, що К. Давид хотів зробити, — це самотужки вигадати самовар. Щоправда, закінчується цей надто „Ризикований дебют“ несподівано щасливо. Так:

„Цією статтею ми зайвий раз довели гостру потребу глибоко вивчити марксо-ленінську теорію“.

Золоті слова! Яке яскраве світло проливають вони на всі попередні міркування авторів!

Проте, не цими властивостями привертає до себе увагу стаття К. Давида. Її в ній одне, сказати б, ударне місце, де „обличительний“ гнів авторів доходить апогею. Ось вона ця „знищувальна“ філіпіка (стилістичні перли зберігаємо в первісній красі):

„Ми обіцяємо читачеві в низці спеціальних статтів показати на конкретних прикладах, як молоді, досить надійні письменники, як Кундзіч, Епик, Донченко, Масенко, Гордієнко й інші, не оволодівши діалектичною методою, пішли на виучку до буржуазної спадщини, як у їхніх творах так само на початку дезорганізовувалась дійсність (а починали вони, як щирі комсомольські письменники), як потім цей перейнятий літературно-художній світогляд вплинув на вибір тематики для їхніх творів (а буржуазної тематики для буржуазної форми за нашого часу не вистачає) і зробив їх епігонами дрібнобуржуазних декадентських літературних течій і як, нарешті, вони перетворились на трубадурів міщанства, непманства, куркульства, богеми, а то й одвертої контрреволюції“.

Ми не радимо перечитувати цю цитату, щоб збагнути безмежно глибокі сентенції авторів. Безнадійна спроба! Хоч би скільки разів перечитувати, однаково не втямте, як може навіть затятий контрреволюціонер „художніми засобами дезорганізовувати дійсність“, та не уявите собі всієї складності нашого часу, за якого „буржуазної форми для буржуазної тематики не вистачає“... Безперечно, ясне тільки одне: Епик, Кундзіч, Донченко, Масенко, Гордієнко й інші — трубадури міщанства, куркульства, богеми, а то й одвертої контрреволюції.

Що можна сказати на це? Вступити в дискусію? Та це так само безнадійно, як безнадійно доводити деяким скептикам, що ми з вами не верблуди.

І на цю витівку К. Давида слід би тільки махнути рукою. Слід би — та не можна. З багатьох причин і, зокрема, тому не можна, що це не фраза кинута, якимось у приватній розмові, а стаття, вміщена в органі Центрального Комітету комсомолу. Щоправда, стаття не редакційна. Більш за те, вона вміщена з приміткою: „на обговорення“. Обговорюйте, значить, дорогі товариші, чи Епик, Кундзіч, Гордієнко, Масенко „та інші“ часом не трубадури непманства й куркульства? Подумайте, значить, дорогі товариші, може тут маємо справу зі зграєю одвертих контрреволюціонерів? Ми, редакція, категорично

цього не твердимо, ми тільки сумніваємось і вважаємо, що це діло треба розжувати. Отже, подумайте, поговоріть, дорогі читачі, сторінки „Молодняка“ до ваших послуг, а ми, редакція, зачекаємо, а згодом і свою думку висловимо.

Чи не так, товариші з редакції „Молодняка“? Може не так, може ми надто спрощуємо ті високі міркування, що ними керувалась редакція, вміщуючи статтю та ховаючись за приміткою. Тоді скажіть же, з яких міркувань це зроблено? Ска жість навіть й завіщо ви почали так „обговорювати“ групу письменників — комуністів і комсомольців? Кому це потрібне?

„Минутная слабость“ — скажете ви. — Не встояли перед могутнім скепсисом Давида. Буває...

Та не в цьому лише справа. Ми хочемо довести, що стаття К. Давида і „проблема“, яку він „поставив“, є не випадковий факт, і не випадково він стався на сторінках „Молодняка“. Ми хочемо довести, що К. Давид лише відіграв роль того незграбного прозеліта який поставивши крапки над „ї“, видав із головою своїх „принципалів“.

Гостре каміння з праці Давидової скероване, як відомо, проти групи комсомольських письменників, колишніх молодняківців, що перейшли згодом до „Пролітфронту“. Всі ці — чи не трубадури контрреволюції? — були колись в активі „Молодняка“, а деякі — і фундатори організації. Серед прізвищ, які редакція „Молодняка“ висунула на громадське обговорення, лише Епик не був молодняківцем. Чому він потрапив у цю компанію — невідомо. Проте, це лише стверджує той безперечний факт, що удар був скерований саме проти тієї групи, яка з „Молодняка“ вийшла. І зрозуміло чому. Тому, що з певного часу деякі товариші з „Молодняка“ поставили собі за мету за всяку ціну довести, що вихідці з „Молодняка“ не лише перестали бути комсомольськими письменниками, а деякі з них вже давно ними не були, а тепер усі вони — раніше чи пізніше, з більшою чи меншою послідовністю — переходять у ворожий табір.

Звернімось до багатьох фактів; розглянемо лише деякі з них. От, наприклад, доповідь тов. Ключча на першому з'їзді „Молодняка“ — „Про стилеві шукання“. Це вже не „Ризикований дебют“ і не стаття на „обговорення“; це доповідь члена бюро „Молодняка“ на з'їзді організації, вміщена в журналі „Молодняк“, як керівний документ, без будь-яких застережень, звичайно. Так от що каже тов. Ключча:

„...Мусимо констатувати, як найменш стійкі кадри самого „Молодняка“, підпавши під тиснення дрібнобуржуазної ідеології, як ці кадри потрохи роззброюються, згортають свої прапори, під якими колись боролися, і поступово здають позицію за позицією. Отже, на сьогодні боротьба всередині комсомольської літератури іде якраз по лінії бо-

ротьби передових загонів з опортуністами, назадниками, кажучи про них, стає шкода, коли згадати про їхню долю; і ця доля досить неза-видна, бо коли на сьогодні вони не визнають своїх помилок та не виправлять їх, то неминуче стануть, як сказав Павло Усенко, „рупорянами“, стануть фіговими листками на постаменті досить ворожих нам співців, стануть не рупорами, а глашателями“ (Клоччя, „Стилеві шукання“, „Молодняк“, № 2, 1930 р.).

Сказано, загалом, недвозначно. Але щоб ясніше було, поставмо крапки над „і“, щобто зробимо те, що К. Давид зробив. Які „прапори згортають“ найменш стійкі кадри „Молодняка“? Кому „здають“ вони „позицію за позицією“? Ясно, що пролетарські прапори згортають, класовому ворогові здають вони позицію за позицією.

Такі висновки пропонує зробити тов. Клоччя щодо цієї групи, коли вона ве визнає своїх „помилко“. А чи визнала ця група після з'їзду „Молодняка“ свої помилки? Скільки нам відомо, досі вона інкримінованих від тов. Клоччя помилок не визнавала. Значить — будьмо послідовні, тов. Клоччя, — через оцю свою впертість вони „неминуче“ перетворюються на „фігові листки на постаменті досить ворожих нам співців“, стають „не рупорами, а глашателями“ (Сподіваюсь, що тов. Клоччя дарує мені оце мое перекручення: у нього сказано „глашатель“). Так от скажіть тепер, в чому істотня ріжниця між твердженнями А. Клоччя і К. Давида? Чи не здається вам цілком ясным, що К. Давид лише ствердив прогнозу, поставлену від А. Клоччя?

А. Клоччя вважав за фатально неминуче перетворення цих одщепенців на „глашателів“ антипролетарських сил („якщо вони не визнають своїх помилок“), а К. Давид через півроку цілком послідовно сконстатував, що вони вже стали „трубадурами контрреволюції“. Абстрактно припустимі є розходження між А. Клоччям і К. Давидом лише в питанні про час: чи вже здійснилася прогноза Клоччя, чи вона лише здійснюється? Може темпераментний К. Давид надто забіг уперед, та А. Клоччя його стримає, і вони, безперечно, дійдуть згоди. Є, правда, ще одне немаловажне розходження між прибічниками цієї концепції, розходження, сказати б, термінологічне: П. Усенко каже — „рупоряни“, А. Клоччя „глашатели“, а К. Давид — „трубадури“. Проте, це розходження лише свідчить про багатство нюансів колективного мислення. В основному вони згодні.

А в тім — стривайте! — може вони і в основному не згодні? Може редакція „Молодняка“ справді вважає твердження К. Давида за грубо помилкові? Тоді вона мусить — послідовність! — засудити й виступ А. Клоччя. Невже не ясно, що погляди Клоччя відіграли роль т р а м п л і н а, від якого відштовхувався К. Давид у своєму карколамному „Ризикованому дебюті“? Невже не ясно, що погляди К. Давида — це лише найгірше

замаскована ділянка позицій, яку посідає Ключчя? Хто вважає цю позицію за правильну, мусить голосно й недвозначно визнати й твердження Давида за правильні; хто вважає твердження Давида за неправильні, мусить голосно й недвозначно визнати за неправильну і позицію, здекларовану Ключчям. Ясність — насамперед!

Та легко сказати — визнати помилку Ключчя. Адже позиція Ключчя збудована на певних засадах та здобута вона після тривалої артилерійської підготовки. Нічого не зробиш, товариші з „Молодняка“; скільки необережний Давид викрив одну ланку, доведеться вже тягти цілий ланцюг до кінця, хоч би який він довгий був та хоч би куди він вів. Отже, нумо далі.

Носії й прихильники поглядів, що їх висловив А. Ключчя, дійшли їх після ретельної аналізи певних літературних фактів. Що ж то за літературні факти, як їх аналізовано та до чого ця аналіза призводить? Розгляньмо цілий комплекс цих питань.

„Тут ми підходимо, — каже тов. Коваленко, — до аналізу причин збочення від комсомольської, а відтак і пролетарської літератури частини письменників, що свого часу складали актив „Молодняка“. Ми не хочемо підводити всіх „виходців“ з „Молодняка“ під одну мірку, маючи на увазі певну різницю між окремими „індивідуальностями“ (який отруйний сарказм! — А. Б.) з цієї групи, хоч в той же час для нас здається цілком не випадковим той факт, що вся ця група колишніх „молодняківців“ перейшла з „Молодняка“ не до ВУСППу, а саме до „Пролітфронту“ та ще й зробилася його активними апологетами“ („Літературна Газета“, № 13, 1930 р.).

Повторимо, щоб було яснш. Значить, група колишніх пролетарських письменників збочила від пролетарської літератури і це збочення виявилось в тому, що вони вийшли з „Молодняка“. Але ж самий факт виходу з „Молодняка“ не свідчить про збочення? Хоч тов. Ключчя у згадуваній доповіді і визнав „Молодняк“ за „домінантну організацію“, все ж „Молодняк“ не є єдина організація пролетарської літератури; ця група письменників могла перейти до іншої якоїсь організації і залишитись пролетарськими письменниками?

Ні, — каже тов. Коваленко, — суть збочення саме в тому, що ці письменники перейшли до „Пролітфронту“ та ще й зробились його активними апологетами. Значить — ясність, ясність! — бувши у „Пролітфронті“, неможна бути пролетарським письменником? Так чи ні, тов. Коваленко? Тепер, звичайно, тов. Коваленко скаже — ні, будучи в „Пролітфронті“ можна бути пролетарським письменником. Він уже трохи змінив свої погляди. Ще б пак! Алеж у такому разі треба змінити й тлумачення самого факту входу „молодняківців“ до „Пролітфронту“. В такому разі треба сказати, що це не свідчить про відхід від пролетарської літератури. З цим тов. Коваленко навряд чи погодиться. Скоріше — не погодиться. Тому не погодиться.

що, на його думку, вихід цієї групи письменників із „Молодняка“—це лише зовнішній вияв, організаційне завершення глибоко-органічного, внутрішнього повороту цих письменників в антипролетарський бік.

„Відхід групи товаришів від „Молодняка“, не випадкове, а законне, зумовлене соціальними причинами явище класової диференціації сил“ (Б. Коваленко, „Літ. Газета“, № 14, 1929 р.).

Як бачите, тут діяла класова диференціація, а класова диференціація, як відомо, відбувається незалежно від такого чи іншого ставлення тов. Коваленка до тієї чи іншої організації. От чому тов. Коваленко, змінивши трохи свій погляд на „Пролітфронт“, не зможе змінити своєї кваліфікації колишніх „молодняківців“,—бо як же тоді бути з класовою диференціацією? Хоч у „Пролітфронті“ і можуть бути пролетарські письменники, проте це до колишніх „молодняківців“ очевидно не стосується. Бож тов. Коваленко писав ще й таке:

„Причин відходу від „Молодняка“ до „Пролітфронту“ групи письменників треба шукати в їхній творчості, в їхній тактиці, в їхній літературно-політичній орієнтації“ („Літературна Газета“, № 13, 1930 р.).

Отже, класова диференціація відбилася в самій творчості і літературно-політичній орієнтації цих письменників. Тут криються причини їхнього відходу від пролетарської літератури. Значить, для того, щоб спростувати тов. Коваленка, нам треба довести, що його мудрування про класову диференціацію нічого не варті; а щоб це зробити, нам треба спростувати певну аналізу творчости та літературно-політичної орієнтації згаданих письменників. Спробуймо.

Почнімо з питань літературно-політичної орієнтації. З цього приводу від деяких товаришів, зокрема від т. Коваленка і Клочча, чули ми не мало „сильных выражений“. Ми ж зупинимось на найпоміркованішому тлумаченні тактики та літературно-політичної орієнтації вихідців з „Молодняка“. От що, наприклад, казав тов. Ісаєв—теж у доповіді на тому ж з'їзді „Молодняка“:

„Дрібнобуржуазний вплив досить позначився також на тій групі „Молодняка“, що нещодавно залишила його лави (Ів. Момот, Ів. Ковтун, Ол. Донченко, Т. Масенко, Дм. Гордієнко). Це підтверджується самим фактом їхнього виходу з „Молодняка“ за мотивами „безперспективності“ „Молодняка“ та „ідейної неспроможности комсомолу керувати молодечим літературним рухом“. Зазнавши дрібнобуржуазного впливу, ця група почала вельми негативно кваліфікувати „Молодняк“, компромітувати його, твердити, що „Молодняк“—напівмертва літературно-політична організація, що необ'єднана жодними громадськими чи соціально-політичними інтересами, що „Молодняк“ безперспективна організація і на підставі цього вимагали ліквідації „Молод-

няка". Ставши на таку позицію щодо "Молодняка", ця група почала ігнорувати також другу основну організацію пролетарської літератури і в той же час почала наближатися, зростатися з попутницькими літературними колами; маємо на увазі передусім наближення до "Літературного Ярмарку", довкола якого групується основна маса попутників" ("Молодняк", № 4, 1930 р.).

Отже, маємо яскраву характеристику, капітулянтської по суті, літературно-політичної орієнтації вихідців. Але вперто шукаючи ясности, ми вважаємо за потрібне внести деякі корективи в цю характеристику.

Чи ви помітили, що окремі речення тов. Ісаєв взяв у лапки? Це він, очевидно, цитував документ — заяву до ЦК ЛКСМУ. На цій же заяві побудована, власне, і вся характеристика. Таке спирання на певний документ, ба навіть цитування його, надає цій частині доповіді характеру безперечної ґрунтовности. Характеристика збудована на фактах, а факти, як відомо, — вперта річ. Проте, факт сам собою, хоч би який він впертий був, — категорія відносна. Розглядати факт ізольовано від інших фактів — небезпечна спроба. І тов. Ісаєв показав нам яскравий приклад цього, — на один факт послався, а про інші факти промовчав.

Чому тов. Ісаєв обходить мовчанкою той факт, що цю безперечно помилкову заяву підписав лише Момот, а в першій лише частині — і Ковтун?

Навіщо крочкотворствувати — скажуть нам. Адже відомо, що всі перелічені від тов. Ісаєва письменники — монолітна група, яка разом вибула з "Молодняка" та увійшла до "Пролітфронту". Правильно. Проте, це зовсім не значить, що ціла група поділяла безперечно помилкову заяву тов. Момота. Тут нам доведеться згадати ще про один факт: інші вихідці не тільки не поділяли цієї заяви, а троє з них — Гордієнко, Масенко й Донченко — виступали проти неї на зборах "Молодняка". Отже, виходить, що, засуджуючи хибну літературно-політичну орієнтацію, викладену в заяві Момота, тов. Ісаєв залічив до прихильників цієї орієнтації людей, що боролися з нею. Як хочете, а елементарна об'єктивність тут і не почувала.

На жаль, це ще не все. На жаль, ми мусимо й далі руйнувати таку струнку концепцію тов. Ісаєва. І примушують нас до цього знову ж таки факти, і зокрема такий: засуджену від тов. Ісаєва заяву Момота сам Момот визнав за помилкову. От маємо пасаж! Про цю новину тов. Ісаєв може довідатись із статті відомого йому тов. Ісаєва в журналі "Молодняк" (№ 11, 1929 р.). Там цю другу заяву тов. Момота наведено. Дивно тільки, чому тов. Ісаєв в липні минулого року вголос говорив про другу заяву Момотову, а в цьому році — проковтнув.

Щоб схарактеризувати літературно-політичну орієнтацію Момота, тов. Ісаєв посилається на його заяву. Правильно. Але хіба визнання Момота про помилковість цієї заяви не характеризує літературно-політичну орієнтацію її автора? Так чому ж тов. Ісаєв „забув“ про цю „дрібницю“? Не кругло, знаєте, виходить. І небезпечно, як бачите, бо факти іноді поводяться, як коцюба: ти на нього надто натиснув, а він тебе по лобі. Ми не хочемо цим сказати, що тов. Ісаєв мусив був замовчати заяву Момотову на тій підставі, що автор визнав її помилковість. Зовсім ні. Тов. Ісаєв мусив про заяву говорити, мусив викрити її хибність, засудити, але сказати і про ставлення самого автора до заяви. Бо ж мова не стільки про заяву Момотову, скільки про самого Момота. Невже це неясно? Невже незрозуміло, що така необ'єктивність дала підстави Ключчу з тієї ж трибуни, з якої доповідав тов. Ісаєв, пророкувати остаточну загибель цілої групи комсомольських письменників, „якщо вони на сьогодні не визнають своїх помилок“? Ну, а від Ключча до Давида — як і від усього великого до смішного — один лише крок.

Допіру ми говорили про заяву І. Момота. Але хибність літературно-політичної орієнтації виходців тов. Ісаєв, Коваленко та інші вбачають в самому факті їхнього виходу з „Молодняка“ та наближення до „Літературного Ярмарку“. Щоб внести ясність у це питання, наведемо спочатку уривка з одного документа. От що писали вихідці в листі до редакції харківської „Вечірки“ 24 жовтня 1929 р.:

„В статті „Сьогоднішній Молодняк“ („Вечірнє Радіо“, № 257) автор цієї статті А. Посадов пояснює причину нашого організаційного пориву з „Молодняком“ — „не тільки принципом художнього самовизначення, а й ідейного“... Таке досить тенденційне і перекохане висвітлення наших ідейних шляхів і художніх принципів примушує нас заявити:

1) ніяких ідейних розходжень з основними пактами декларації „Молодняка“ у нас не існує...

4) друкування наших творів у „Літературному Ярмарку“ зовсім не може давати привід авторові вбачати в нашому співробітництві належність до групи, „яка покищо монолітно виступає в „Літературному Ярмарку“, оскільки цей альманах є позагруповий, а співробітників його за монолітну групу ми аж ніяк не вважаємо. Ол. Донченко, Т. Масенко, І. Момот, Ю. Вухналь“.

Значить, занотуймо це, тов. Ісаєв: виходячи з „Молодняка“, ця група недвозначно заявила, що ніяких ідейних розходжень з „Молодняком“ у неї немає. Більш за те, всякі спроби послатися на якісь митичні ідейні розходження вона негайно засуджувала. Як же можна після цього галасувати про якусь ідейну капітуляцію перед ворогом та зрощування з попутниками?

Та це все слова — чуємо ми хор голосів; а на ділі, на ділі вони ідейно капітулювали і почали переходити у ворожий табір.

— На якому ділі?— дозвольте спитати.

— Заява Момота — раз!

— Ви знову про заяву Момота — добре. Тоді скажіть, чому ви на цю заяву посилаєтесь, їй вірите, а іншим заявам не вірите?

— Тому не віримо, що після першої заяви Момота ця група з „Молодняка“ таки вийшла та зрослася з попутницьким „Літ. Ярмарком“.

Тут нам доведеться розібрати, „твориму легенду“ про зрошування вихідців із „Літ. Ярмарком“. Поперше, в чому це зрошування (визначення тов. Ісаєва) полягало? Очевидно в тому, що вихідці містили в альманасі свої твори. А чи всі ці письменники співробітничали в альманасі?— Ні, лише троє з них: Масенко, Кундзіч та Гордієнко. Де ж підстави обвинувачувати цілу групу в зрошуванні з „Літ. Ярмарком“? Очевидно, таких підстав немає. А це значить, тов. Ісаєв, що обвинувачення безпідставне.

Підемо далі: деякі вихідці, значить, співробітничали в альманасі. Ну, а в чому це їхнє співробітництво полягало? В тому, що Гордієнко і Кундзіч умістили свої оповідання, а Масенко вірші та взяв іще участь у літярмарчанському листуванні. Ну, а що ж в цих творах було антипролетарського? Тут декому приходить на пам'ять лист Т. Масенка: „Село живе тихо й спокійно“... і т. д. А нам на пам'ять прийшла стаття Клочка з цього приводу та зауваження тов. Хвилі. Неприємні для декого спогади, але нічого не зробиш. Так от, де ж підстави твердити, що конкретна участь окремих вихідців у альманасі свідчить про їхнє зрошування з попутниками? Очевидно, таких підстав нема. Значить, тов. Ісаєв, ваше обвинувачення безпідставне.

Чуємо знову закиди в крючкотворстві. Адже самий факт участі в попутницькому альманасі—скажуть нам—свідчить про наближення та зрошування з попутниками. Тут „фактологія“ знову підводить. Справа ж бо зовсім не в самому факті співробітництва—в альманасі співробітничали і пролетарські письменники, а в тому, яку роль відіграла об'єктивно й суб'єктивно ця група в „Літературному Ярмаркові“.

Вихідці з „Молодняка“ прийшли до „Літературного Ярмарку“, щоб спільно з іншими пролетарськими силами творити нову організацію пролетарської літератури та повести за собою кращих попутників. Таку роль ця група й відіграла з самого початку свого співробітництва в „Літ. Ярмарку“ до кінця його існування. Залишивши „Молод-

няк", вона не залишила лав пролетарської літератури, не зрослася з попутниками, а заходилася утворювати новий загін пролетарської літератури. Ми говоримо про об'єктивну і суб'єктивну роль вихідців із „Молодняка“ в ліквідації „Літ. Ярмарку“ і утворенні „Пролітфронту“. Ось у чому справа.

Не лише вихід із „Молодняка“ і співробітництво в „Літ. Ярмарку“, а й ліквідація „Літ. Ярмарку“ і утворення „Пролітфронту“, — ось ті факти, про які треба говорити, розглядаючи літературно-політичну орієнтацію групи колишніх „молодняківців“. Що в цій орієнтації дрібнобуржуазного чи антипролетарського — невідомо.

Що ж залишається від мудрощів тов. Коваленка про „класову диференціацію“, від нотацій тов. Ісаєва про „зрошування з попутниками“, від ліричних застережень тов. Ключча про „фігові листки“ та безоглядно темпераментних тирад тов. Давида про „трубадурів контрреволюції“? Одна неприємність залишається. А пригадайте тільки, скільки собак було навішано на цю групу письменників за їхню літературно-політичну орієнтацію.

Але ланцюг веде далі. Не забувайте, що збочення колишніх „молодняківців“ від пролетарської літератури відбилися на їхніх поглядах у творчих питаннях. Ба навіть у самій творчості тов. Коваленко знайшов вияв та причини цього збочення. Значить для того, щоб довести таку елементарну річ, що вихідці з „Молодняка“ не відходили у ворожий табір, нам доведеться ще розглянути аналізу їхніх творчих позицій.

Творчі питання, зокрема питання про стиль доби, є справжнє „яблоко роздора“ між „Молодняком“ та колишніми „молодняківцями“. Тут справді криється суть розходжень. Розглянемо спочатку, як ці питання і передусім питання про домінуючий стиль пролетарської літератури ставлять товариші з „Молодняка“. На жаль, ми позбавлені можливості посилатись на головний, у цьому питанні, документ: на резолюцію першого з'їзду „Молодняка“. Ця бо резолюція — „пропавша грамота“, вона досі не опублікована і невідомо коли буде опублікована. Тому нам доведеться користатись іншими побічними матеріалами.

- От маємо повідомлення в журналі „Молодняк“ про роботу першого з'їзду. Там сказано таке:

„Найбільше суперечок виникло по доповіді „Стилеві шукання комсомольської літератури“. „Молодняк“ чітко й ясно виголосив гасло: „Літературний комсомол іде під прапором пролетарського реалізму“... „Молодняк“ вважає, що за домінуючий стиль доби диктатури пролетаріату може лише правити стиль пролетарського реалізму“ („Молодняк“, № 2, 1930 р.).

Те ж саме ми чули і в доповіді тов. Клочья на з'їзді:

...„На сьогодні „Молодняк“ є домінантна організація (?—А. Б.)... За всіх окремих відхилень творить і творитиме основний стиль пролетарської літератури — пролетарський реалізм... „Молодняк“ на терені УСРР є єдина організація, яка чітко тут декларує свої творчі шукання і іде під гаслом пролетарського реалізму, як у Росії під цим гаслом іде РАПП (?—А. Б.)... Це гасло допоможе нам в нашій роботі і це гасло ми здійснимо у нашій творчості“ („Молодняк“, № 2, 1930 р.).

А трохи згодом тов. Чеховий від щирого серця пояснює нам — у чому суть розходжень та хто які позиції посідає. От що він написав, а редакція „Літературної Газети“ без застережень умістила:

...З групою Момота з „Пролітфронт“ у „Молодняка“ розходження не формального або особистого характеру, а принципові розходження щодо творчої методи пролетарської літератури, по лінії визначення домінантного стилю нашої епохи.

...З самого початку група колишніх „молодняківців“ із „Пролітфронт“ взяла під обстріл гасло, що вісило в залі з'їзду: „Літературний комсомол іде під прапором пролетарського реалізму“. Група Момота і „Пролітфронт“ — обстоювали стиль романтизму, що на їх думку є домінантний стиль пролетарської літератури (як група Момота обстоювала домінанту романтизму, ви зараз побачите—А. Б.). Обстоюючи революційний романтизм, тов. Момот, з другого боку, відкидає і романтизм і пролетарський реалізм, як буржуазні „ізми“ (значить, Момот не обстоював домінанту романтизму, тов. Чеховий? Адже далі ви сами пишете): У своїй статті („К. У.“, 21/І), яку він майже вигодосив на з'їзді, пише: „Ми ж гадаємо, що проблема стилю не розв'язана, оскільки пролетаріят нова кляса заперечує той комплекс ідей, мислей, образів, що об'єднані в якусь форму чи стиль (вважаємо таке визначення стилю за неповне—М. Чеховий) буржуазії, хоча б реалізм чи романтизм. Стиль пролетарського мистецтва буде зовсім одмінний від будь-якого буржуазного „ізму“.

Це значить, що ні романтизм, ні пролетарський реалізм не можуть претендувати на стиль пролетарського мистецтва, бо стиль пролетарського мистецтва буде зовсім відмінний. Акий же буде стиль пролетарського мистецтва і чому це буде? Чи значить, що пролетарська література не має тепер пролетарського стилю, цебто, за визначенням тов. Момота, пролетарського комплексу ідей, мислей, образів. Тоді значить і пролетарської літератури немає (!—А. Б.). Тут група Момота безперечно заплуталась, скочуючись до троцькістського заперечення пролетарського мистецтва (!—А. Б.).

...В основному дебати про стиль звелися до боротьби двох стилів, романтизму і пролетарського реалізму. Група Момота і „Пролітфронт“: віддаючи романтизмові патент на „стиль“ доби (знову! Звідки це видно, тов. Чеховий? Адже ви сами тільки що доводили, що Момот заперечує домінанту будь-якого стилю. Навіть і цитати наводили—А. Б.) тим самим „пролетаризує“ його, робить його фіговим листком (знову „фіговий листок“! — А. Б.) для прикриття свого збочення з шляху комсомольської літератури. З'їзд викрив ці збочення і засудив їх. З'їзд ще раз підтвердив гасло, що літературний комсомол піде під прапором пролетарського реалізму... (М. Чеховий, Перший всеукр. з'їзд „Молодняка“ — „Літературна Газета“, № 30, 1930 рік).

Вибачте за довгу цитату. Зате цікава й повчальна. Принаймні відразу стало ясно, що немає молодняка крім „Молодняка“ і пролетарський реалізм стиль його. А все, що поза „Молодняком“ і в пролетарський реалізм не вірує, те — од лукавого. Ми не маємо змоги зараз розглядати по суті питання про пролетарський реалізм. Згодом ми покажемо зразки „марксистської“ критики з погляду цього стилю. Зараз нам важливо встановити лише одно: творчі розходження між „Молодняком“ і вихідцями — перш за все в тому, що „Молодняк“ вважає пролетарський реалізм за неодмінний стиль пролетарської, а відтак і комсомольської літератури, а вихідці, не висуваючи зараз будь-якого конкретного стилю, як домінантного, заперечують і домінанту пролетарського реалізму. З ортодоксального погляду „Молодняка“ все, що не йде під прапором пролетарського реалізму, не є комсомольською літературою. Бо „літературний комсомол іде під прапором пролетарського реалізму“. З'їзд „Молодняка“, як це свідчить ряд товаришів, пройшов саме під таким гаслом.

Щоб викрити хибну суть такого гасла „Молодняка“, не треба наводити багато аргументів. Як бачите, треба було лише навести найодвертіше тлумачення цієї позиції, щоб усі її вади виступили на поверхню.

Стиль пролетарської літератури ще не створений і невизначений. Наша партія дала пролетарським письменницьким кадрам можливість змагатись у шуканні стилю. Ставши на таку позицію, „Молодняк“ до певної міри звужує, скорочує цю можливість творчих шукань для комсомольських письменників. Вада, проте, не в тому, що „Молодняк“, як літературна організація, визнає для себе за домінантний стиль пролетарського реалізму. Це його справа. Вада в тому, що, визначивши це, він намагається поставити поза лавами пролетарської й комсомольської літератури всіх комсомольських письменників, які не визнають домінанту пролетарського реалізму. Помилка гасла в тому, що творчі засади „Молодняка“ накидаються цілій комсомольській літературі, як неодмінна ознака належності до літературного комсомолу.

Коли б „Молодняк“ висунув на своєму з'їзді гасло: „Молодняк“ піде під прапором пролетарського реалізму, — в цьому нічого шкідливого не було б. Але коли він висуває гасло: „Літературний комсомол іде під прапором пролетарського реалізму,“ — про це йому треба було спитатися в решті літературного комсомолу. Цього мають вправо вимагати від „Молодняка“ всі комсомольські письменники, надто що „Молодняк“ найближче зв'язаний з керівними органами комсо-

молу та має в своїх руках центральний комсомольський літературний орган. Ми не кажемо вже про те, що редакції літературного органу ЦК ЛКСМУ — „Молодняка“ та органу ВУСПП'у — „Літературної Газети“ мусили були в цих питаннях посісти більш терпимі позиції, скільки ані в літературному комсомолі, ані в самому ВУСПП'і немає ще єдиної думки в питанні про конкретний стиль доби. От у чому справа. З цього погляду чого варті всі обвинувачення вихідців у капітулянтстві за те, що вони не визнають пролетарського реалізму?

Однаке, тов. Коваленко та його одностудії вбачають підстави для обвинувачення вихідців в антипролетарському збоченні не лише в тому, що вони не визнають пролетарського реалізму. Тов. Коваленко знайшов ці підстави в конкретній творчості колишніх „молодняківців“. Нагадуємо:

„Аналіза творчості вихідців з „Молодняка“ переконує нас, що не випадковий їхній відхід від організації комсомольських письменників“ (Б. Коваленко, „Літ. Газета“, № 13, 1930 рік).

Як бачите, тов. Коваленко не просто так собі одлучив од пролетарської літератури групу письменників; він „проаналізував“, „переконався“, а потім уже й одлучив... Та щось непереконливо в нього виходить. От послушайте сами:

„Отже для прозаїків з групи „вихідців“ характерна, з одного боку, тематична обмеженість, ...з другого боку, цим прозаїкам притаманний нахил до надклясового і „об'єктивного“ підходу до своїх персонажів, при чому ця надклясовість іноді переходить в ідеалізацію, романтизацію дрібнобуржуазного типу...

Творча метода цих прозаїків призводить до політичних ідеологічних зривів, а також до стилевого еклектизму, характерного для дрібнобуржуазної літератури (тут вам і „об'єктивно“ споглядальний психологізм, як рештки буржуазного реалізму, тут і романтизм (моменти ідеалізації дрібнобуржуазних персонажей), і натуралізм (еротика).

Якщо додати, що цей еклектичний загалом примітивний стиль ще знижується вульгарним психологізмом (мовляв, виявлення підсвідомого), трюками еротичного порядку, дешевим пригондінством і шабляновістю мотивів, сюжетним та літературним епігонством, то ми й матимемо ту відміну цього стилю (характерну не для всіх творів згаданих авторів), яку ми не можемо кваліфікувати інакше, як стиль бульварної повісті.

...Крім згадуваного ідеологічного „лібералізму“, бажання піднести понад класовим пролетарським критерієм оцінки соціальних явищ, висунути проблеми іноді давно розв'язані (наприклад, хто основний „герой“ революції — робітник чи селянин), треба відзначити меланхолійно-романтичне, що іноді переходить у песимізм, сприймання дійсності, зокрема міста, що й досі протиставляється ідеалізованому селу в поезіях того ж Масенка...“ („Літературна Газета“, 1930, № 13).

Спробуймо розібратись у цій аналізі.

Перш за все впадає у вічі те, що тов. Коваленко, роблячи свою операцію (це ж бо операція, а не аналіза), зі-

брав усіх вихідців у купу. Зарізав „гамузом“ та поховав „по одному розряду“ в братській могилі. Справді, як можна, зберігаючи хоч натяк на об'єктивність, судити разом таких різних письменників, як Іван Ковтун та Дмитро Гордієнко, і підводити їх під однаковісінькі висновки? Так воно, очевидно, зручніш. У одного взяв хибу, в другого хибу, з кожного по хибі — от і набралось цілковите занепадництво, песимізм, епігонство й ін. Та це ж амальгама, тов. Коваленко, а не суд марксистського критика! Після цього стає очевидним, що ви судили про письменників, виходячи не з конкретної їхньої творчості, а з упередженої думки: всі вони вихідці, значить усі й занепадники, — хоч би які були одміни в їхньому творчому обличчі.

Ще одно загальне зауваження. Для своєї аналізи в згаданій статті тов. Коваленко взяв в основу такі твори вихідців: „Де факто“ Кундзіча, „Золотий павучок“ та „Дим над яругами“ Донченка і „Поламані люди“ Гордієнка, цебто він узяв, справді, основні найбільші твори цих письменників. А чи подумав тов. Коваленко, коли ці твори були написані? Ні, не подумав, бо якби він подумав, — не написав би того, що написав. Так от, ці твори написані 1927 та на початку 1928 року, цебто, тов. Коваленко, в перший та на початку другого року існування „Молодняка“.

Так у чому ж справа, — усміхнеться тов. Коваленко, — до чого тут хронологія? Зараз скажу. Скажіть ви спочатку, які саме основні белетристичні твори друкувано в журналі „Молодняк“ протягом першого та другого року існування журналу. (Тов. Коваленко ніковіє; сміливіше, тов. Коваленко!) „Зелений флігель“ та „Золотий павучок“ Донченка, „Поламані люди“ Гордієнка, „Де факто“ Кундзіча та ще „Будинки примусових праць“ Скрипника... Чи не можна після цього сказати, що ці твори склали основний творчий доробок прозаїків „Молодняка“ протягом першого та на початку другого року існування організації? Тов. Коваленко може цього й не скаже. Але насправді, фактично воно так і є. А тепер можна робити й висновки.

Значить, тов. Коваленко — послідовність! — кваліфікуючи так творчість вихідців з „Молодняка“, ви цим самим визнаєте, що основний творчий доробок „Молодняка“ в перші роки його існування був дрібнобуржуазний, занепадницький, епігонський (читай вищенаведену цитату з статті тов. Коваленка)? Так і запишемо. А спростовувати не будемо: ясно. Тепер ви розумієте, тов. Коваленко, до чого була хронологія?

Та не в цьому лише справа. Як би там не було, а тов. Коваленко висуває конкретні обвинувачення, які треба нам розгля-

нути. Для прозаїків з групи вихідців характерна тематична обмеженість — каже тов. Коваленко. Це правильно. Село, вихідці з села в місті, сільські комсомольці, комсомольці з дрібнобуржуазних прошарків, побут усіх цих людей, — ось те тематичне коло, яким обмежувались автори у розгляданих творах. І в цьому, справді, була їхня основна вада. Та, на жаль, не тільки їхня. Тематична обмеженість, брак актуальної, а надто робітничої тематики — це була, а почасти й нині є — основна вада цілої української революційної та пролетарської літератури. Чи багато тов. Коваленко налічить творів з актуальною і, зокрема, з робітничою тематикою, написаних 1927 та 1928 року? Чи багато тов. Коваленко перелічить сучасних українських письменників, які за тих часів давали твори з актуальною робітничою тематикою? Таких письменників у нас, на жаль, мало. Так чому ж тов. Коваленко вимагає, щоб ці комсомольські письменники — вихідці з села, які лише виходили на широке літературне поле — починали з актуальної й робітничої тематики? Чи не тому тільки, що вони вийшли з „Молодняка“ та вступили до „Пролітфронту“. І це називається об'єктивна „марксистська“ аналіза...

Але навіть не це викриває справжню суть „марксистської“ методології, що нею з таким ученим виглядом оперує тов. Коваленко. Ланцюг веде все далі й далі. Занотуйте собі, які ще риси тов. Коваленко вважав за найхарактерніші для творчості вихідців. Ксли пригадуєте, творче обличчя цих письменників складається з таких ще рис: меланхолійно-романтичне світовідчування, надклясовий „об'єктивний“ підхід до персонажів, психологізм, еротизм і натуралізм; сюжетний еkleктизм та літературне епігонство. Все це, на думку тов. Коваленка, наочно доводить, що вихідці з „Молодняка“ давно вже, по суті, перестали бути комсомольськими письменниками. У цьому основний тягар обвинувачень.

Важко, звичайно, спростувати таку високо вчену й багату на зміст аналізу в межах однієї статті; для цього нам довелося б переглянути всю творчість вихідців і відповісти, по суті, на кожне обвинувачення окремо. Відкладімо це до іншого разу, а на цей раз обмежимося розглядом лише методології тов. Коваленка і спробуємо показати її принципове зернятко.

„Істина пізнається у порівнюванні“. Підійдімо до справи з цього боку. Спробуємо порівняти цю характеристику з оцінкою творчості інших письменників в інших критичних роботах. Наберімося терпіння і прочитаймо ще одну цитату із статті досить відомого і авторитетного марксистського критика.

В цій статті наш критик розглядає творчість пролетарського письменника Івана Кириленка. Ось основні риси характеристики:

...Колективний герой повістей І. Кириленка бойовий і будівничий комсомол, світовідчужання виразно романтичне (революційна романтика), хоч автор і намагається „об'єктивізувати" його (підкреслення скрізь мої — А. Б.), втілюючи в психологію і переживання позитивних персонажів.

Романтик автор і романтики його герої, і дивного в цьому нічого немає, бо і автор і герої молоді, а для молоді зокрема пролетарської, таке світовідчужання характерне. Характеризуючи своїх героїв, автор шукає соціального коріння певної вдачі, встановлює зв'язок персонажу, як з оточенням так і побутом у минулому. Поруч з новими людьми в комсомолі маємо і постаті партійців, що заховали в собі багато пережитків минулого і що на них позначилася велика домішка дрібнобуржуазних властивостей.

... І. Кириленко залишається психологом не лише у внутрішніх і зовнішніх характеристиках типів, але й в пейзажних малюнках (психологічний образ зруйнованого міста), в зображенні маси.

...Вже в першій повісті Кириленко яскраво виявляє себе, як романтик щодо світовідчужання, але такий, що не губить почуття реальності, не відривається від сучасності в абстрактний замріяний ідеальний світ, а романтизує будні. Крім наведених вже прикмет романтичних, можна послатись ще на низку дрібніших особливостей, що характеризують І. Кириленка, як романтика: романтична трактовка кохання; сентиментальний лірично-насичений малюнок смерті і похорону Олени, типово романтичне тау-мачення ЧК і романтизація пісні і, нарешті, описи природи, що їх організовано за принципом романтичного світосприймання, — все це разом складає суцільний романтичний комплекс.

...Ми вже не будемо повторювати тверджень про переобтяженість повісті статичним описовим матеріалом.

...Авантурні епізоди автор не завжди умотивовує психологічно і вони вражають випадковістю, робленістю.

... Автор виявляє себе, як вдумливий соціальний нерв життя. Він не боїться братися за „звичайні", але разом із тим вузлові теми широкого соціального життя, і вміє зацікавити правдою життя.

...Щодо стилістичних шукань, автор не вражає претенсійністю і виявляє тенденцію працювати в напрямку художньої простоти. Всі ці тенденції є показник здорового росту...

Як бачите, маємо досить прихильну характеристику творчості пролетарського письменника І. Кириленка. Але ж ми взяли порівняти цю характеристику з характеристикою, що її дав тов. Коваленко творчості вихідців з „Молодняка". І не даремно, бо коли побіжно переглянути останню цитату, в очі падає велика подібність рис, що характеризують вихідців, з одного боку, й І. Кириленка — з другого. Але яка різниця у „вольовому способі": те, що Кириленкові здорове, те вихідцям — смерть.

Романтична метода прозаїків свідчить про їхнє дрібнобуржуазне світовідчування, а виразно романтичне світовідчування Кириленка свідчить про його пролетарське світовідчування.

Неприйняття від цих прозаїків (пролетарського реалізму) викликає обурення, бо доводить їхню дрібнобуржуазну суть, а в романтизмі Кириленка нічого дивного й поганого немає, бо „і автор і герої молоді, а для молоді, зокрема пролетарської, таке світовідчування характерне“.

„Об’єктивний“ підхід вихідців до своїх персонажів доводить їхню антипролетарську ідеологію, а спроби Кириленка „об’єктивізувати“ світовідчування є ознака пролетарського характеру його творчості.

Споглядальний психологізм вихідців доводить їхній дрібнобуржуазний світогляд, а в тому, що Кириленко навіть пейзажі психологічно малює,— це ознака пролетарського характеру його творчості.

Дешеве пригодництво і шабляновість сюжетів деяких вихідців доводять, що вони пишуть в стилі бульварної повісти, а „допотопні“ сюжетні прийоми Кириленка і невмотивованість, робленість авантурних епізодів лише „вважає“ і т. д. і т. д.

Знову повторюю—я не збираюсь у цій статті розглядати всі ці оцінки по суті; мені лише треба було показати разючу, просто протилежну розбіжність критеріїв в двох оцінках, що обидві претендують на ортодоксальну марксистську витриманість.

Що ж—скажете ви—це тільки ще раз доводить, як мало кваліфіковані наші критики, як мало опанували вони сталу марксистську методику.

Не кваптесь—скажемо ми—переносити ці висновки на цілу українську марксистську критику. Мова ж бо—не про критику, а про критика. І тут я мушу викрити обіцяне принципове зернятко „ортодоксальної“ „марксистської“ методології тов. Коваленка. Наведена вище характеристика творчості І. Кириленка належить нікому іншому, як тов. Коваленкові, (стаття „Романтик будівництва“, „Літературна Газета“, №№ 9-10, 1929 рік). Ідеологічно-стилістичні риси, притамані цілій групі дрібнобуржуазних занепадницьких письменників, знайшлися у одного пролетарського письменника—І. Кириленка. Честь цього викриття належить тов. Коваленкові...

Як виплутатись з цього, досить таки неприємного становища? Є один засіб: тов. Коваленко може посплатись на те, що стаття про Кириленка написана більше як рік тому, що

з того часу в нього змінився погляд на творчі питання і взагалі з того часу багато дечого змінилося. Але тоді, тов. Коваленко, — послідовність! — доведеться змінити свою оцінку Кириленка, як письменника. Тоді, тов. Коваленко, вам доведеться вголос сказати, що Кириленко дрібнобуржуазний, а не пролетарський письменник, що стиль Кириленка відбиває світовідчужання дрібної буржуазії, бо цього року ідеологію пролетаріату в літературі відбиває лише пролетарський реалізм... Та ви ж цього не скажете про Кириленка; це ж буде зовсім очевидно нісенітниця...

Ні, тов. Коваленко, доведеться вам радикально змінити свою „методологію“ і стиль в критичних роботах. Я кажу „свою“ методологію, бо це ж не марксистська методологія, а ваша. Марксистські ж бо критерії — це ж не „дышло — кудя повернешь, тудя и вышло“! А ви повертаєте свою голублю з власного бажання та групових міркувань. Інакше назвати оцю „марксистську критику з розрахунку“, як безпринципну груповщину, ніяк не можна. З таких методологічних засад виведена ціла концепція про капітулянтську орієнтацію та антипролетарські збочення цілої групи комсомольських письменників. На підставі такої концепції, виголошена анатема групі колишніх „молодняківців“; на цьому полі збирали Давиди свої кам'яниці.

* * *

Мета цієї статті зовсім не в тому, щоб хоч будь-як замазати хиби й окремі помилки вихідців з „Молодняка“. Вони мають їх, як і всі комсомольські письменники. Та викривати ці помилки треба незалежно від того, до якої організації той чи той комсомольський письменник належить. Наша мета зовсім не в тому, щоб проголосити колишніх „молодняківців“ стовідсотково ортодоксальними, цілком зформованими пролетарськими письменниками. Більше навіть: ми вважаємо, що досі творчий шлях цих письменників чекає на свою справді марксистську аналізу.

Мета цієї статті дати одкоша спробам з легкою душею із групових міркувань поставити поза межами комсомольської літератури цих наших, комсомольських письменників. Дати одкоша всіляким спробам підмінити марксистську критику власним „марксизмом“ групового виробу.

ПРЕСА ЗА ДОБИ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ*

ФОРМИ Й МЕТОДИ РОБОТИ

П. РОМАНІВ

Форми й методи впливу на читача можна розглядати лише в зв'язку з певними конкретними обставинами, з тим, що проказує сьогодняшня дійсність. Бо форми й методи роботи в масах — це спосіб мобілізувати маси. А спосіб мобілізувати маси на різні акції в різний час не може бути однаковий: зміняється об'єктивна дійсність — змінюються й форми та методи роботи.

Ці форми й методи завжди в основі такі самі, як і форми та методи масової роботи цілої партії (і в буржуазній пресі вони в основі такі самі, як і форми та методи масової роботи буржуазних партій чи буржуазної суспільності загалом). І це зрозуміло: газета — знаряддя в руках партії і класи; газета живе тією злобою дня, що нею живе партія і клас, й виконує ті самі завдання, що стоять перед партією і робітничою класою. Щоправда, преса ці форми й методи використовує по-своєму, по-газетному, але в основному вони залишаються формами і методами масової роботи партії і класи загалом.

Наприклад, до р. 1905 та з 1906—07 до 1917 р. форми і методи роботи партії в масах входили, головню, до пропаганди ідей марксизму й організації мас через роботу підпільних більшовицьких організацій і окремих членів партії. І форми та методи роботи преси відповідали цим формам і методам: преса подавала, головню, пропагандистський матеріал і статті, спрямовані на консолідацію сил робітничої класи загалом. Візьмімо партійну пресу періоду боротьби за владу, — і там побачимо те ж саме: форми й методи роботи преси в основі такі самі, як і форми та методи масової роботи цілої партії, — бойова агітаційна стаття, бойове гасло, заклик.

Так було завжди, в різні періоди історії і боротьби нашої партії, і так є тепер, за доби соціалістичної реконструкції, в час боротьби за промфінплян: об'єктивна дійсність, форми виробничих відносин визначають для преси в основі такі самі форми й методи масової роботи, що й для партії загалом.

Яке центральне завдання стоїть сьогодні перед органами масової роботи? Піднести на найвищу височінь і скерувати в річище соціалістичного будівництва творчу ініціативу якнайширших мас, організувати маси на подолання „вузьких місць“ соціалістичного будівництва, на подолання й унеможливлення

* Містимо порядком постави питання. — *Ред.*

проривів на виробництві. Це завдання партія виконує не тільки агітацією від осередкового агітатора — вона втягує в свою масову роботу саму масу: організує змагання мас, виступи мас з певними зобов'язаннями перед масами ж таки. Об'єкт масової роботи партії стає більшою мірою, ніж будь-коли, її суб'єктом. Те саме маємо і в пресі: на її сторінках виступає не тільки редакційний автор, а й цілий колектив, — виступає з критикою себе самого, з обов'язаннями перед широкою пролетарською суспільністю, змагаючись з іншими колективами. Оце і є ті форми і методи роботи преси, що їх визначає наша доба.

Ці форми і методи наша преса застосовує тепер сливе на всіх ділянках своєї роботи. Щоб мобілізувати маси на боротьбу за виконання промфінпланів, газети посиляють на місця буксирні бригади або виїзні редакції, виставляють редакційні пости, організують огляди, конкурси, переклики підприємств; щоб поживавити роботу над колективізацією сільського господарства, влаштовують на своїх сторінках огляди, мітинги, наради тощо. Отже, форми й методи роботи преси за реконструктивної доби — це бригади, редакційні пости, конкурси, огляди, переклики, мітинги наради тощо; це ті форми, коли з газетних шпальт промовляють маси, коли маси змагаються через газети і одночасно здійснюють свою клясову контролю над виробництвом. Одне слово — це такі форми роботи, в основу яких покладена активність самих мас.

Значення цих форм — очевидне. Застосовуючи їх, газета не тільки інформує, коментує, закликає, радить; застосовуючи їх, газета виводить на свої сторінки маси, колективи. Звідси й ефект газетної роботи: коли сами маси говорять про свої справи, коли вони змагаються через газету, відбувається дійсна мобілізація мас, а газета тим самим виконує свою дійсну роль „не тільки колективного пропагандиста й не тільки колективного агітатора, а також і колективного організатора“.

Виконати цю роль за реконструктивної доби газета не може, не застосовуючи масових форм. Бо що означає на сьогодні: „газета — колективний пропагандист, колективний агітатор, колективний організатор“? Це означає, що пропагує, агітує й організує маси через газету колектив — партія; але це на сьогодні означає також, що через газету пропагують, агітують, організують масу — під керівництвом газети — колективи робітників, колективи селян, тобто сами маси. Від партії до мас, від мас до партії й від партії знову до мас — таким єдиним колом проходить робота нашої преси. Але щоб ця робота за реконструктивної доби була успішна, треба, щоб вона була колективна по всьому колу, — отже, щоб маси виступали на сторінках газети

з колективною думкою. А цю колективність думки робітників чи селян про заходи в тій чи тій справі і залежне організоване виявлення цієї думки, колективність роботи — можуть забезпечити тільки масові форми роботи.

Нас, звичайно, можуть спитати: а думка робкорова, а пропонувані від нього заходи в тій чи тій справі — хіба це не думка від колективу, від мас? Звичайно, це думка від колективу. Але, щоб мобілізувати маси на розв'язання якогось питання, щоб намітити вичерпні конкретні заходи в якійсь конкретній справі, сьогодні одної такої думки не досить — для того сьогодні потрібно, щоб думка від мас, була масова. Інакше кажучи, треба, щоб з приводу питань, що їх знімає газета, висловлювались не тільки представники від мас — робкори, а й сами маси — і на сторінках газети, і в себе на заводі, на фабриці, в колективі, на селі.

Від цього роля робкора, звичайно, не меншає, а навпаки — більшає. Робкор тепер не тільки дописувач, не тільки сигналізатор для газети, він тепер організатор широкої кампанії від газети. Справді, хіба можна тепер, коли в основі роботи преси лежить оперативність, зводити ролю робкора тільки до ролі дописувача? Становище, коли „писатель пописує, читатель почитує“ — тепер абсолютно неприпустиме. І „писатель“ повинен тепер працювати на засадах оперативності — в тім числі і робкор. Тимто, коли газета запроваджує масові форми роботи, вона спирається, головню, на робкорів. Робкор дописує до газети, але цього мало; робкор мусить подбати, щоб його думка була думкою цілого колективу; він мусить організувати цю колективну думку, подбати, щоб колектив виступив із своєю думкою привселюдно, — так стоїть на сьогодні питання про роботу робкора в зв'язку із застосуванням масових форм роботи преси.

Виникає питання: коли партійна організація провадить масову кампанію — в тому розумінні, що вона не тільки працює серед мас, а й втягує у свою масову роботу маси, — і коли цю саму кампанію на цих самих засадах провадить газета, — як тоді дійти найбільшого ефекту від цієї газетної кампанії, які та як використати можливості для того, щоб дійти цього ефекту? Відповідь ясна: газета є з н а р я д д я, форми й методи роботи в основному спільні й робота спільна. Не може бути газетної кампанії поза роботою місцевих партійних організацій. Газета своєю роботою становить складовий елемент загальної масової кампанії, посилює її. Інакше кажучи, газетна кампанія, ведена у масовій формі, переплітається з масовою кампанією парторганізацій: коли партійна організація проробляє з робітничим колективом якесь питання й організує виступ колективу робітників перед іншими колективами, — га-

зета користується з цього і організує виступ на своїх шпальтах.

* * *

Річ зрозуміла: на засадах масовості може працювати тільки наша, тільки більшовицька преса. Буржуазній пресі зовсім не властиві й не можуть бути властиві масові форми й методи роботи. Чому? Тому що в буржуазній газеті зовсім інший класовий об'єкт — буржуазія, в масовій роботі буржуазної газети немає й не може бути класової єдності суб'єкта й об'єкта впливу. Щоправда, буржуазна газета теж є колективний пропагандист, колективний агітатор і колективний організатор. Але там коло роботи газети не є класово єдине: буржуазні партії провадять через газету роботу серед мас, але маси ніяк не визначають форми і методи буржуазної преси. Що і як давати масам — це для буржуазної преси визначають не маси, не пролетарська класа, а буржуазія. Тому робота буржуазної газети є колективна тільки в тій частині кола „партія, читач і партія“, де стоїть „партія“. Щодо мас, то їхня роль в процесі роботи буржуазних партій через газету сходить тільки до ролі об'єкта впливу, до ролі читачів. Щоб маси провадили через газету пропагандистську, агітаційну та організаційну роботу в масах, — так ставити питання буржуазна преса ніколи не може. Поставити так це питання в буржуазній газеті — означало б поставити питання про організацію мас проти буржуазії. Бо маси, колективи робітників, виведені на сторінки газет, як суб'єкт газетної роботи, не могли б не перетворити газету на знаряддя своєї класової пропаганди, агітації та організації мас.

Проте, це не означає, що буржуазна преса погано, з погляду буржуазії, працює серед мас. Ми не дооцінили б сили ворога, якби так сказали. Преса в руках буржуазії ще надзвичайно сильна зброя — своїм отруйним впливом вона користується ще серед дуже широких мас. Як вона поширює цей вплив? Об'єктивна дійсність визначає класові завдання буржуазії, зміст і форми роботи її партій; буржуазна преса не може не виконувати соціального замовлення своєї класи. Тому завдання буржуазних партій — завдання їхніх газет, зміст і форми роботи цих партій — зміст і форми роботи відповідних газет. Але буржуазна партія не може піти в маси, не завуалювавши своїх класових гасел і намірів — оголене класове гасло буржуазії повернеться проти неї. Тому буржуазні партії завжди виступають під серпанком „загальнонародніх“, „загальнонаціональних“ інтересів. Так само робить і буржуазна преса: під серпанком „загальнонародніх“ інтересів намагається обороняти інтереси буржуазії, її

думки, її ставлення до тієї чи тієї проблеми дня вона силкується видати за „загальнонародні“ думки або за думку трудящих.

Проте, цього для буржуазії мало, бо фалшувати думку трудящих стає щораз трудніше. Тому буржуазна преса всякими способами намагається приспати клясову свідомість мас, відвернути їх від їхніх клясових завдань. Клясове ошуканство під виглядом „загальнонародних“ інтересів, отруювання клясової свідомості трудящих сенсацією, — ось суть форм і метод роботи буржуазної преси.

Недалеко пішла від суто-буржуазної і преса соціал-демократії. Тут панують ті самі засоби. І зрозуміло чому. Соціал-демократія — це третя партія буржуазії, і, як така, служить клясовим інтересам не тієї кляси, яку вона намагається репрезентувати, а буржуазії. Тому форми й методи роботи соціал-демократичної преси — це ті самі форми й методи клясового ошуканства, що й у буржуазної преси, ті самі форми і методи отруєння клясової свідомості, з яких користується вся буржуазна преса. Отже, і соціал-демократичній пресі не властиві масові форми роботи. Тут основні форми і методи — проповідь клясової зради. Широки маси не можуть вийти на шпальти цієї преси, як суб'єкт своєї клясової пропаганди, агітації й організації, бо соціал-демократична преса хоч і розрахована на них, але вона не їхня преса. Вона — преса третьої партії буржуазії — покликана виконувати соціальне замовлення буржуазії. І вона виконує його.

Але з найбільшим для буржуазії успіхом і з найбільшою шкодою для трудящих це замовлення виконує буржуазна преса для широких мас — так звана інформаційна преса. „Політика нас мало обходить, — кажуть тут масам. Ми тільки відзеркалюємо життя в усіх його проявах. Отже — всі до нас. У нас ви довідаєтесь про всі найцікавіші новини. Коли трапиться подія, що збуджує пристрасті, ми негайно відрядимо на місце події одного з наших редакторів, він зараз таки повідомить про цю подію, що зворушить вас. Про всі факти з міжнародньої чи внутрішньої політики, ми так само негайно повідомимо вас. Але ми не будемо висловлюватися з цього приводу — ми вас будемо тільки інформувати. Ми будемо повідомляти про найцікавіші романи і навіть будемо друкувати ті, що найбільше хвилюють“ (тобто найбрудніші з них).

Оце й робить буржуазна „інформаційна“ преса: висвітлює злочини, „пікантні“ події, відвертаючи читачеву увагу від політичних справ; під виглядом інформації й опису фактів подає насичене буржуазною ідеологією читво, при чім роблять це не гаючись, майстерно, з настановленням захопити читача, вміло зважуючи його особливості.

Оце форми і методи, властиві буржуазній пресі. Вони звичайно, теж міняються, але не в основі. Змінити в основі ці форми і методи буржуазна преса не може. В цьому, між іншим, криза буржуазної преси: читачівська база звужується, бо зростає щодень класова свідомість мас, організувати маси за здійснення гасел буржуазії стає чимраз трудніше — потрібні нові форми і методи, але їх не можна знайти. Як їх знайти, коли газета виконує соціальне замовлення не тієї класи, до якої в основному вона звертається? Як їй в основу своїх форм і метод покласти масовість, коли для неї масова робота сходить до роботи в масах, коли провадити роботу в масах з допомогою й участю самих мас їй не дано. Тільки наша, тільки більшовицька преса може покласти в основу своїх форм і метод ці засади, бо маси — не лише об'єкт її впливу, але також її класовий об'єкт.

* * *

До речі, кілька слів про об'єкт пролетарської преси і преси буржуазної. З цього приводу в нас деякі автори чимало плутають, при чому їх плутанина є не тільки термінологічна. М. Гус (збірн. ГІЖ'а за 1930 р. „Проблемы газетоведения“) про об'єкта буржуазної преси каже таке:

„Сучасну буржуазну газету робить буржуазія для пролетаріату. Вона є єдність суб'єкта - об'єкта (того, хто її робить — і читача) в тому розумінні, що суб'єкт той, що робить газету, — це буржуазія, а об'єкт — читач — це маси. Зв'язані обидві сторони газетою в одне ціле „порядком боротьби протилежностей“, впливу однієї класи на другу, їй ворожу“.

І про об'єкта пролетарської преси:

„Пролетаріат — об'єкт газети, тому що він читає свою пролетарську пресу, отже, підлягає її впливові. Пролетаріат у цілому є змінюваний газетою об'єкт, але пролетаріат є і суб'єкт газети“.

Отже, за М. Гусом, за об'єкта і пролетарської, і буржуазної преси є маси. Щоправда, в розуміння „об'єкта“ буржуазної преси він пробує вкласти інший, не філософський зміст: „це об'єкт у тому розумінні“, — каже він, — що „об'єкт — читач — це маси“. Але де тоді об'єкт у науково-філософському розумінні? Про нього М. Гус нічого не каже. Більше за те: своїм тлумаченням об'єкта пролетарської преси він доводить, що він саме й силкується вкласти в поняття об'єкта буржуазної преси науково-філософське розуміння об'єкта. Що він говорить про об'єкта пролетарської преси?

„Пролетаріат — об'єкт газети, тому що він читає свою пролетарську пресу, отже, підлягає її впливові“.

Але чималі верстви пролетаріату ще читають буржуазну пресу і теж підлягають її впливові. Виходить, об'єкт пролетарської газети, що є також її суб'єкт,—такий самий, як і в буржуазній пресі, і навпаки, бо і тут, і там пролетарі читають газету і підлягають її впливові.

М. Гус явно плутає. Що це так, видно також із його тверджень про єдність суб'єкта-об'єкта. Як відомо, між усяким суб'єктом і об'єктом існує єдність „порядком боротьби протилежностей“. Проте, боротьби протилежностей в суб'єкта-об'єкта пролетарської преси М. Гус не бачить. Тут звичайна собі єдність, так, ніби газети ніколи не роблять помилок, які виправляє кляса в особі свого авангарду, партії,—так ніби серед окремих прошарків кляси не буває антипролетарських нахилів і настроїв. Він бачить боротьбу протилежностей тільки між суб'єктом і об'єктом буржуазної преси, при чому не там її бачить, де вона є, як і не там знаходить єдність між суб'єктом і об'єктом, де вона є. Бо маси, які читають буржуазну газету і підлягають її впливові, не об'єкт цієї газети (вони лише об'єкт її впливу),—її ж об'єкт у науково-філософському розумінні є та кляса, яка визначає її, тобто буржуазія. І єдності порядком боротьби протилежностей між тими „суб'єктом“ і „об'єктом“ буржуазної преси, що про них говорить тов. Гус, ніякої не існує, між ними точиться клясова боротьба. Там же, де цієї боротьби немає, тобто, де маси читають буржуазну газету й підлягають її впливові, там просто буржуазія покищо перемагає, зокрема, методами клясового ошуканства від своєї преси. Єдність між газетою і масами, яку ми кваліфікуємо, як єдність об'єкта і суб'єкта, порядком боротьби протилежностей, існує тільки в пролетарській пресі. Не розуміти цього — означає не розуміти відмінності соціальної природи пролетарської газети і газети буржуазної.

* * *

Але повернімося до форм і метод роботи преси. Ми пояснили соціальну природу і характер форм та метод роботи і пролетарської преси, і буржуазної. Ми з'ясували також, що буржуазна преса органічно неспроможна засвоїти наші форми і методи роботи. Повстає питання: а чи може наша преса взяти щось від преси буржуазної, і коли може, то що саме. Безперечно, може й повинна. Що ж саме? Її техніку, її високу організованість, її темпи. Ось буржуазна газета негайно й докладно повідомляє читача про якусь справу — хай бульварна інформаційна газета, хай про брудну справу. Чому нашій газеті так само негайно й докладно не висвітлити перед читачем прикладу трудового героїзму якогось колективу робітників? Чому наша газета повинна розгойдуватись, розра-

ховувати на самоплив, ждати, поки хтось догадається висвітлити на її шпальтах цікавий для широкого пролетарського загалу факт? Адже всякий позитивний факт з нашого будівництва, як і наука з усякого негативного факту, має передусім виховне значення; адже всякий такий факт, добре і вчасно висвітлений, є чималий пропагандистський, агітаційний і організаційний чинник. Наша преса щодо цього конче повинна дійти переламу. Вона має добре зважувати політичне значення фактів, класово-політично висвітлювати їх, вчасно й докладно інформувати читача; навчитися працювати для своєї класи такими темпами, якими буржуазний журналіст, буржуазна газета працюють для своєї класи,—цього нам ще бракує й навчитися цього ми повинні в буржуазній пресі.

У чому ж тоді полягатиме методика роботи нашої преси? А ось у чому. Газета вчасно, докладно й цікаво повідомляє читача про кожний факт, що сам за себе промовляє, що пропагує ідеї робітничої класи, що агітує — організує маси. Але для реконструктивної доби цього недосить — для реконструктивної доби потрібно, щоб під керівництвом газети пропагувала, агітувала й організовувала маси також сама маса.

Тому газета застосовує масові форми роботи — ті форми, які дозволяють роботу серед мас справді поставити на масові рейки. При цьому газету має на оці чотири основні моменти:

1. Увагу мас скупчувати навколо прикладів, бо приклад — велика рушійна сила в організації трудового піднесення мас у соціалістичному будівництві.

2. В газеті висвітлювати не тільки досягнення — приклади, але й те, яким способом той чи той колектив добувся цих досягнень, інакше — широко розголошувати те, що для капіталістичних підприємств і для капіталістичної преси є таємниця виробництва.

3. Свою роботу газета ставить так, щоб на її шпальтах виступали цілі колективи, змагаючись один з одним; нарешті —

4. Газета працює на засадах ударності й оперативності. Ідея роботи преси за такою методою звичайно не нова. Не вадить згадати, що Ленін ще 1918 року говорив про цю методу.

„Треба,—писав він*,—щоб кожна комуна, яка заводно фабрика, будь-яке село, всяке споживче товариство, перший-ліпший комітет постачання виступали, змагаючись один з одним, як практичні організатори обліку і контролю за працею та за розподілом продуктів“.

І в іншому місці:

„Організація змагання повинна посісти видатне місце серед завдань радянської влади в економічній галузі“ (стор. 27).

* „До питання про соціалістичне співзмагання“, три статті, ДВУ, 1929, стор. 17.

А щодо преси, то вона —

„повинна стати органом трудової комуні в тім значенні, щоб передавати гласності якраз те, що намагалися сховати від нас керівники капіталістичного підприємства“ (стор. 22).

Саме ці Ленінові думки лежать в основі форм і метод нашої преси. Та Ленінова ідея про соціалістичне змагання, як методу роботи на соціалістичній фабриці, в установі, в організації, вже стала здобутком широких мас. Може тоді досить участі преси в соціалістичному змаганні? Може досить, коли преса буде виконувати тільки ролю арбітра в соціалістичному змаганні! Ні, цього недосить. Виконуючи свою ролю організатора мас, організатора соціалістичного змагання за договорами, преса одночасно сама повинна бути організатором мас навколо виконання промфінпланів. Інакше гасла — „якнайбільше економіки“, „преса не тільки колективний пропагандист і колективний агітатор, але також і колективний організатор“ — інакше цих гасел преса повно не виконає.

Але, коли саме застосувати ці форми? Звичайно, не поспіль, не в усіх виключно випадках і навіть не переважно. Переважно, коли виходить з кількості знятих в газеті питань, треба вдаватися до інформування, коментування фактів, заклику від редакції, скільки ці методи лежать в основі всієї роботи преси. Та й ніяких сил і можливостей у газети не вистачить, щоб кожне питання знімати у масовій формі. Певна річ, що до цього не може бути готових рецептів і норм. До яких саме метод і форм слід удатися, провадячи певну кампанію, висвітлюючи те чи те виробниче, громадсько-політичне явище, — це треба вирішати залежно від усієї сукупності конкретних особливостей та умов, керуючись принципом класової доцільності, чуттям організаційного такту.

Треба сказати, що деякі наші газети ніколи не запроваджують цих масових форм і взагалі не замислюються над питанням — а як краще провести кампанію, яким газетним способом дійти найкращого ефекту від кампанії. В редакціях цих газет панує ставлення до газети, як до аркуша, на сторінках якого треба лише висвітлити факти сьогодення дня... і висловитися з приводу цих фактів. Над чим там, моваля, думати: ТАРС і РАТАУ акуратно надсилають міжнародню і внутрішню інформацію, власні кореспонденти й робори повідомляють про місцеві факти — наша справа тільки дати оцінку фактам. Це, безперечно, найгірший ґатунок своєрідного газетного бюрократизму. Обставини міняються, в читача повстають кожний день нові запити, приходить новий читач, — а люди думають, що газета може виконувати функцію організатора так, як вона виконувала її десять років тому.

В інших газетах спостерігаємо протилежні вади — захоплення формою ради форми, галасливість, надмірні масштаби і, як наслідок, — мізерні наслідки. Газетна практика останніх років потверджує багатьма фактами поширеність такої хвороби. На місце прориву газета, напр., посилає виїзну редакцію в складі... одного робітника. Перше — це був спеціальний кореспондент, а тепер виїзна „редакція“. Матеріал від такої „редакції“ перше подавали, як матеріал від спеціального кореспондента, а тепер його подають під галасливими шапками: „виїзна редакція виявила...“, „виїзна редакція домагається зламу“ й т. ін. А насправді така „редакція“ часто нічого не домагається, іноді ніякої роботи не провадить — просто собі співробітник спостерігає й дописує, а газета галасує. Ясно, що роботі в такій формі — грош ціна. Або ще приклад: чула редакція про масові форми роботи, знає приклад запровадження якоїсь масової форми в іншій газеті — й давай собі: не зваживши обставин, серед яких працює, не врахувавши своїх можливостей і запитів свого читача, — механічно переносить чужий досвід на свій ґрунт і, звичайно, провалюється.

Ще гірше є те, що багато газет у своїй масовій роботі останнім часом нехтують робселькора. Іноді газета не погано працює: через редакційні пости на підприємстві, шляхом огляду підприємства тощо, допомагає добитися зламу, але вона працювала б ще краще, якби вона повно використала свого робселькора. Чому тільки редакційний співробітник повинен іти на підприємство, скажімо, по оглядовий матеріал? Хіба не краще притягти до цього робкора? Робкор працює безпосередньо на виробництві, знає виробництво, зв'язаний з газетою: він може й повинен бути не тільки за дописувача, а й за організатора колективної думки. Треба його тільки втягти в усю масову роботу газети.

Зразки того, як треба втягувати робкорів в роботу, дає практика „Правди“. Рейди ударних робкорівських бригад „Правди“ є зразок організованої від редакції роботи робкорів. Як працюють ударні робкорівські бригади „Правди“? Вони йдуть або в установу, або на підприємство, виявляють стан його роботи, його досягнення й хиби — і подають це на суд широкої пролетарської суспільності; на підприємстві — домагаються зламу на краще, щоб потім висвітлити героїзм колективу й щоб вивести його на сторінки газети, як об'єкта газетної роботи.

Але яка тут робота в газеті колективу — можуть сказати нам; просто бригада розбуркала маси і про наслідки написала до газети. В тім то й річ, що не просто. Піти в маси, провести в масах певну роботу і висвітлити в газеті приклад трудово-героїзму — це зовсім не те, що піти на завод, взяти

цифрові дані і висвітлити, що було і що тепер є. Піти в маси і провести там певну роботу — це значить організувати колективний приклад для інших колективів, а висвітлити цей приклад — вивести на сторінки газети самий колектив з його досягненнями — прикладами, що агітують інші колективи. Колектив агітує в газеті організованим від бригади прикладом — ось чому в даному разі робота колективу в газеті.

Щоб це питання стало ясніше, візьмімо знов якийсь приклад. Припустімо, редакція бере на громадський буксир якесь підприємство. В такому випадку вона звичайно посилає на підприємство буксирну бригаду. Що це означає? Це означає, поперше, що редакція провадить безпосередньо на підприємстві певну роботу, щоб допомогти йому організувати колективний приклад. Потім бригада висвітлює колективний приклад в газеті. Що в такому разі є суб'єкт агітації? Не формальний, звичайно, автор кореспонденції — не бригада, а сам носій прикладу — колектив.

Це — в тому разі, коли масові форми газета запроваджує через роботу своїх бригад. В багатьох інших випадках вона має змогу вивести на свої сторінки колектив як носія колективного прикладу, що агітує, як автора, напр., у такій формі масової роботи, як переклик підприємств. „Ми завдяки таким от заходам дійшли таких от і таких наслідків. А як у вас? Поділіться з нами своїм досвідом і скористайтеся з нашого“. Так підчас усякого переклику перегукуються через газети цілі колективи. Ясно, що за такої форми носії колективного прикладу виступають і як колективні автори.

Ми на цьому питанні спинилися, щоб підкреслити:

1. Висвітлений у газеті колективний приклад — незалежно від формального авторства кореспонденції — є той виступ колективу в газеті, який сьогодні забезпечує найбільший ефект у газетній кампанії.

2. Висвітлити в газеті колективний приклад, в організації якого газета не брала безпосередньої участі, — це не означає провадити масову роботу. Це означає лише дати в газеті місце для колективного виступу, що його організували інші органи масової роботи.

3. Проводити масову роботу для газети означає брати безпосередню участь в організації колективного прикладу, який, будучи висвітлений у газеті, править за організований від редакції виступ колективного агітатора.

4. Масові форми і методи за реконструктивної доби є найкращий засіб організувати маси, але не можна захоплюватися формою заради форми, підміняти роботу над організацією колективного прикладу — порожнім галасом.

5. Не можна ні в якій формі провадити роботи, не спираючись на широкі робселькорівські маси. Треба пам'ятати, що робселькорівський рух — це основа масової роботи преси, що робселькори — це та ланка, яка зв'язує газети безосередньо з виробництвом.

На цьому ми кінчаємо наші зауваження. Певна річ, те, що ми тут удавалися здебільшого до прикладів із роботи газети в галузі організації виробництва, — зовсім не має означати, що ми обминаємо її роль в усіх інших ділянках життя, в організації нового побуту, в організації й керівництві культурно-мистецькими процесами, в міжнародньому обміні досвідом класової боротьби пролетаріату — і т. д., і т. д. В усій цій роботі газети, так само, належить за реконструктивної доби особливо визначна роль, і тут вона має застосувати — і вже з успіхом застосовує — форми й методи масової роботи. Але спинятися на всіх цих питаннях ми не маємо змоги.

В масовій роботі — на найрізніших ділянках нашого життя — наша більшовицька преса має вже величезний досвід. Одне з наших завдань — якнайширше його „усуспільнити“, зробити його надбанням найширших кол пролетарських газетних працівників. Зрозуміло, що цей досвід кожен працівник повинен використовувати по-своєму, зважаючи кожний раз на час, місцеві умови і обставини.

Але й цього мало. На нинішній стадії нашого розвитку актуальна є проблема наукового керівництва газетним процесом. Мало мати практичний досвід; треба роботу піднести на вищий щабель. Треба провадити наукове вивчення процесів споживання газетної продукції, вивчення реакцій масового читача і т. д. Створити наукове марксистське газетознавство, що лягло б, як теоретична підвалина, в основу нашої повсякденної роботи, — це є одне з першорядних завдань наших за реконструктивної доби.